

## ประชาสังคมระดับโลก: ข้อถกเถียงทางทฤษฎี และความเป็นไปได้ของแนวคิด

นิธิ เนื่องจำนงค์\*

### บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้จะทำการประเมินความเป็นไปได้ของแนวคิดประชาสังคมระดับโลก จากจุดเริ่มของแนวคิด “ประชาสังคม” ถูกมองว่าเป็นประหนึ่งสังคมการเมือง ซึ่งพลเมืองสามารถใช้ชีวิตอย่างมีอารยะภายในชุมชนทางการเมืองที่อยู่ภายใต้การปกป้องคุ้มครองโดยรัฐ จากมุมมองดังกล่าวทำให้มีการตั้งข้อสังเกตว่าในสังคมนระหว่างประเทศเป็นสังคมที่อยู่ภายใต้ตรรกะของอำนาจแบบ “อนาธิปไตย” ประชาสังคมระดับโลกจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ แต่จากการพิจารณาประชาสังคมระดับโลกผ่านมุมมองแบบนีโอล็อก นีโอต็อกเกอะวิลล์ และนีโอกรั้มซี่ บทความชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของแนวคิดประชาสังคมระดับโลกทั้งในเชิงทฤษฎีและมิติเชิงประจักษ์ผ่านกลไกหรือตัวแสดงที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการจัดการปกครองระดับโลก บทบาทของเครือข่ายสนับสนุนข้ามชาติหรือองค์กรพัฒนาสังคมนระหว่างประเทศ และแรงขับเคลื่อนจากโลกาภิวัตน์จากเบื้องล่าง

**คำสำคัญ:** ประชาสังคม ประชาสังคมระดับโลก

การจัดการปกครองระดับโลก ความเป็นพลเมืองโลก

---

\* อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

## Global Civil Society: Theoretical Debate and Its' Possibility

Nithi Nuangjamnong

### Abstract

This article examines the possibility of the concept of global civil society. From the very beginning, civil society was considered as political society in which citizens of the politically organized commonwealth could enjoy civil life protected by the state. According to this perspective, it is impossible for global civil society to exist since the international society is anarchic. By viewing global civil society through the neo-Lockean, neo-Tecquevillian and neo-Gramscian perspectives, this article points out to the possibility of the concept of global civil society in both theoretical and empirical dimensions as evidenced various mechanisms or actors such as global governance, transnational advocacy network or international NGOs and the driving force from 'globalization from below'.

**Keywords:** Civil Society, Global Civil Society,  
Global Governance, Global Citizenship

## 1. ความนำ

คำว่า “ประชาสังคมระดับโลก (global civil society)” เป็นคำที่เริ่มได้รับการพูดถึงอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงวิชาการ องค์การระหว่างประเทศ และแวดวงนักเคลื่อนไหว (activists) ทั้งในระดับในประเทศ และระหว่างประเทศ ทั้งนี้ผู้ที่พูดถึงแนวคิดนี้จำนวนมาก กล่าวด้วยน้ำเสียงที่เต็มไปด้วยความหวัง และมองเสมือนว่า ประชาสังคมระดับโลกเป็น “โครงการ (project)”<sup>1</sup> ซึ่งนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว การเมืองโลก จากเดิมที่เป็นระเบียบโลกยุคเวสฟาเลีย (Westphalia order) ที่รัฐชาติเป็นตัวแสดงหลัก ก้าวเข้าสู่ระเบียบโลกยุคหลังเวสฟาเลีย (Post-Westphalia order) ที่พื้นที่ทางการเมืองในระดับโลกได้เปิดกว้างให้กับตัวแสดงอื่นๆ ที่ไม่ใช่รัฐชาติ โดยเฉพาะตัวแสดงในภาคประชาสังคม ได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น และอาจเป็น “ตัวต่อ (jigsaw)” ที่เต็มไปด้วยความหวังในการผลักดันให้เกิดประชาธิปไตยระดับโลก ที่ข้ามผ่านขอบเขตแดนของรัฐชาติ<sup>2</sup>

แนวคิดเรื่องประชาสังคมระดับโลกเกิดขึ้น และขยายตัวอย่างรวดเร็วท่ามกลางความนิยมในแนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะกระแสโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ที่มาพร้อมกับอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ หากมองในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า ความพยายามที่จะนำเสนอแนวคิดประชาสังคมระดับโลก มีเป้าประสงค์ที่ต้องการลดทอนน้ำหนักของโลกาภิวัตน์ที่มุ่งเน้นแต่เพียงในด้านเศรษฐกิจ และทำให้ทิศทางของโลกาภิวัตน์ดูจะเป็น “โลกาภิวัตน์

<sup>1</sup> Alejandro Colas. “Global Civil Society: Analytical category or normative concept?”, in Gideon Baker and David Chandler. (eds). *Global Civil Society: Contested futures*. (London: Routledge, 2005). p. 17.

<sup>2</sup> Michael Goodhart. “Civil Society and the Problem of Global Democracy”. *Democratization*. 12:1 (February 2005). p. 1.

จากข้างบน (globalization-from-above)”<sup>3</sup> แต่เพียงด้านเดียวโดยต้องการนำเสนอหรือให้น้ำหนักกับ ประเด็นทางสังคมและการเมืองของโลกาภิวัตน์ หรือ “โลกาภิวัตน์จากข้างล่าง (globalization-from-below)” ให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่อง “ประชาสังคม” และ “โลกาภิวัตน์” แนวคิดเรื่อง “ประชาสังคมระดับโลก” มีความแตกต่างหลากหลาย (contested) ค่อนข้างมาก และหลายฝ่ายยังคงสงสัยใน “ความเป็นไปได้” ของประชาสังคมระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่ว่า ประชาสังคมระดับโลกนั้น ความเป็นระดับโลกมากน้อยเพียงใด (How global is global civil society?) ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนมีเป้าประสงค์เพื่อเสนอภาพของประชาสังคมระดับโลก ทั้งในเชิงทฤษฎี และในเชิงประจักษ์ เพื่อที่จะประเมินว่า ประชาสังคมระดับโลกมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด? และมีความเป็น “ระดับโลก” จริงหรือไม่? นอกจากนี้ยังต้องการประเมินว่า ประชาสังคมระดับโลก เป็นแนวคิดที่เต็มไปด้วยความหวังที่จะสามารถนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และจะสามารถถ่วงดุลกับ “โลกาภิวัตน์จากข้างบน” ได้มากน้อยเพียงใด

ในการตอบคำถามดังกล่าว ผู้เขียนจะแบ่งส่วนการนำเสนอในบทความนี้ออกเป็นส่วน โดยในส่วนถัดมา ผู้เขียนจะนำเสนอถึงแนวคิดเรื่อง “ประชาสังคม” เพื่อพิจารณารากฐานของแนวคิดดังกล่าวว่ามีนัยของ “ความเป็นระดับโลก” หรือไม่ ในส่วนที่สาม ผู้เขียนจะนำเสนอถึงแนวคิด

---

<sup>3</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Richard Falk. “Resisting Globalization-from-above through globalization-from-below”, in Roland Robertson and Kathleen E. White. (ed). *Globalization: Critical Concepts in Sociology Vol. VI.* (London: Routledge, 2003). pp. 373-377.

ประชาสังคมระดับโลก โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นโลกาภิวัตน์ การจัดการปกครองระดับโลก (global governance) รวมไปถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมข้ามชาติ (transnational social movements) ซึ่งหลากหลายชี้ให้เห็นว่าเป็น “รูปธรรม” ของประชาสังคมระดับโลก พร้อมทั้งนำเสนอข้อถกเถียงทางทฤษฎีเกี่ยวกับประชาสังคมระดับโลกในแง่มุมต่างๆ และในที่สุดท้าย ผู้เขียนจะทำการประเมินแนวคิดเรื่องประชาสังคมระดับโลก และนำเสนอถึงนัยของแนวคิดดังกล่าวที่มีต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และตัวแสดงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

## II. “ประชาสังคม”: ความเป็นระดับโลก?

คงจะไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่า แนวคิดเรื่องประชาสังคมเป็นหนึ่งในแนวคิดที่มีพลวัตมากที่สุดแนวคิดหนึ่งในโลกของสังคมศาสตร์ เพราะเมื่อพิจารณาจากรากฐานต้นกำเนิดของแนวคิดดังกล่าว เราจะเห็นได้ว่า ความเข้าใจในแนวคิดนี้ได้ปรับเปลี่ยนและมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตามกาลเวลา และบริบทแวดล้อมทางการเมือง ในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงพัฒนาการของประชาสังคมตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการใช้คำนี้ จนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งพิจารณาวิเคราะห์ถึง “ความเป็นระดับโลก” ของประชาสังคม

แม้ว่าแนวคิดเรื่องประชาสังคมจะเด่นชัดขึ้นในบริบทของสังคมสมัยใหม่ แต่หลายฝ่ายชี้ว่า จริงๆ แล้วแนวคิดนี้ได้ปรากฏเป็นครั้งแรกๆ ในงานของอริสโตเติล (Aristotle) โดยคำๆ นี้มีรากศัพท์ภาษากรีกที่ว่า “*politike koinona*” และรากศัพท์ภาษาละตินที่ว่า “*societas civilis*” ทั้งประชาสังคมในภาษากรีกและละตินต่างมีความหมายว่า “สังคมการเมือง (political society)” ซึ่งในสมัยนั้นมีความหมายว่า สังคมที่พลเมืองมีความตื่นตัวในการแสดงบทบาททางการเมือง เป็นสังคมที่ปกครองด้วยกฎหมาย และกฎหมายนั้นถูกมองว่าเป็นเสมือน “คุณธรรมสาธารณะ (public

virtue)”<sup>4</sup> หลังจากอริสโตเติล คำๆ นี้ได้ปรากฏอีกครั้งในงานของริชาร์ด ฮุกเกอร์ (Richard Hooker, 1554-1600) ซึ่งมองว่าประชาสังคมคือรูปแบบของรัฐบาล และบทบาทของความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์<sup>5</sup> นัยของประชาสังคมตามแนวคิดของฮุกเกอร์ แสดงให้เห็นว่า “ประชาสังคม และรัฐ” เป็นสิ่งเดียวกัน หรือไม่มีความแตกต่างกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประชาสังคมก็คือ สังคมการเมือง (political society) นั่นเอง จากพื้นฐานดังกล่าว จอห์น ล็อก (John Locke) ได้ขยายความแนวคิดเรื่องประชาสังคมเพิ่มเติมว่า “คนที่เข้าสู่ประชาสังคม คือการกลายเป็นสมาชิกของเครือรัฐ (commonwealth) ซึ่งเขาเหล่านั้นยอมสละหรือยุติซึ่งการใช้อำนาจโดยธรรมชาติของเขาตามกฎหมายแห่งธรรมชาติ (law of nature)...ให้กับเครือรัฐที่เป็นสมาชิกอยู่<sup>6</sup>” จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าล็อกมองว่าประชาสังคมก็คือสังคมการเมือง และเป็นรูปแบบหนึ่งของการปกครองหรือรัฐที่แสดงให้เห็นผ่าน “สัญญาประชาคม (social contract)” การที่ประชาสังคมถูกเชื่อมโยงหรือร้อยเรียงไว้ด้วยสัญญาประชาคมนี้ ทำให้คนที่อยู่ในสังคมจะมีความเสมอภาคกันตามหลักของกฎหมาย (equality before law) ที่เขาเหล่านั้นร่วมกันทำสัญญาไว้

---

<sup>4</sup> Helmut Anheier, M. Glasius, and Mary Kaldor. “Introducing Global Civil Society”, in Helmut Anheier, M. Glasius, and Mary Kaldor (eds). *Global Civil Society Yearbook 2001*. (Oxford: Oxford University Press, 2001). p. 12.

<sup>5</sup> Richard Hooker. “The Laws of Ecclesiastical Polity”. In John Hall and Frank Trentman. (ed). *Civil Society: A Reader in History, Theory and Global Politics*. (New York: Palgrave Macmillan, 2005). pp. 26-30.

<sup>6</sup> John Locke. “The Second Treatise of Civil Government and a Letter Concerning Toleration”, in John Hall and Frank Trentman. 2005. *Civil Society: A Reader*. p. 31.

เหตุที่นักคิดในยุคแรกมองว่า “ประชาสังคมก็คือสังคมการเมือง (civil society as political society)” นั้นก็เนื่องมาจากว่า มีแต่สังคมการเมืองที่คนมีความเสมอภาคตามหลักของกฎหมาย และสัญญาประชาคมเท่านั้น ที่จะสามารถบรรลุซึ่ง “ความเป็นอารยะ (civility)” ในสังคม อันเป็นสังคมที่คนสามารถใช้ชีวิตทางสังคมได้อย่างสงบสุข ไม่เกิดความรุนแรงหรือการใช้อำนาจโดยธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคนตามอำเภอใจ เพราะสมาชิกในชุมชนการเมืองได้สละหรือยุติซึ่งการใช้อำนาจโดยธรรมชาติให้กับเครือรัฐที่เป็นสมาชิกอยู่ ในแง่นี้เงื่อนไขสำคัญของประชาสังคมคือ “ความเป็นอารยะ” ซึ่งอยู่บนฐานของความเสมอภาคตามหลักของกฎหมาย และจะเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ “สภาวะธรรมชาติ” ซึ่งปราศจากหลักเกณฑ์ทางสังคมที่จะควบคุมการใช้ความรุนแรงของมนุษย์

หากพิจารณาจากบริบทของการเกิดขึ้นของแนวคิดประชาสังคมในลักษณะนี้ จะเห็นได้ว่า คือบริบทของความขัดแย้งทางศาสนาที่นำไปสู่สงครามที่กินเวลายาวนานในยุโรป ซึ่งในท้ายที่สุดภายหลังสงครามสามสิบปี (Thirty Years War) ได้เกิดสนธิสัญญาเวสฟาเลีย (Treaty of Westphalia)<sup>7</sup> ในปี 1648 อันเป็นสนธิสัญญาที่นักวิชาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศชี้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของรัฐชาติ ดังนั้นข้อเรียกร้องให้มี

<sup>7</sup> ทั้งนี้สนธิสัญญาดังกล่าวมีใจความสำคัญที่สรุปเป็นภาษาละตินว่า “*cujus regio, ejus religio*” หมายความว่า “ใครปกครองดินแดนไหนสามารถกำหนดศาสนาของประชากรในดินแดนตน” ซึ่งเห็นได้ชัดว่าสนธิสัญญาดังกล่าวได้ลดอำนาจของพระสันตะปาปา และสร้างความหลากหลายให้กับศาสนาในผืนแผ่นดินยุโรปอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ทำให้พระสันตะปาปาอินโนเซนต์ที่สิบ (Pope Innocent X) กล่าวประณามสนธิสัญญานี้ด้วยความโกรธว่า “สันติภาพที่เวสฟาเลียเป็นสิ่งที่เปื้อนโมฆะ ว่างเปล่า ไม่ยุติธรรม ไม่สมเหตุสมผล เป็นสิ่งที่ควรประณาม บ้าบอ ไร้ความหมาย และไร้ซึ่งผลบังคับ” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Anthony McGrew. “Introduction”. In Anthony McGrew. (ed). *The Transformation of Democracy?*. (Cambridge: Polity Press, 1997). p. 3.

“ประชาสังคม” ของทั้งสอง นอกจากสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการสร้าง “ความเป็นอารยะ” ให้เกิดขึ้นในสังคมแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเรียกร้อง “ความยอมรับในความแตกต่าง (tolerance)” และปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จากจุดเริ่มต้นของแนวคิดประชาสังคมที่เชื่อมโยงกับสังคมการเมือง ในศตวรรษที่ 19 ประชาสังคมได้ถูกมองว่าเป็นส่วนทั้งหมดของสังคมที่แยกออกจากสถาบันรัฐ ทั้งองค์กรสมาคมอาสาสมัคร สถาบันทางสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงตลาด ต่างนับรวมเป็นอาณาบริเวณของประชาสังคมทั้งสิ้น<sup>8</sup> เฮเกล (G.W.F. Hegel) นับเป็นนักคิดคนแรกที่มองประชาสังคมในฐานะ “ปริมณฑล” (sphere) เฉพาะที่อยู่ตรงกลางระหว่างครอบครัว และรัฐ โดยในปริมณฑลแรกนั้นคือครอบครัวนับเป็นปริมณฑลแรกที่มีบทบาทสำคัญในการตอบสนองความต้องการทางธรรมชาติของปัจเจกชน โดยเฉพาะในแง่ของการตอบสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจของมนุษย์ อาทิเช่น ความรัก อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะสามารถตอบสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจได้ แต่ก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในด้านอื่นๆ ได้ โดยเฉพาะความต้องการในทางวัตถุ ในแง่ปริมณฑลที่เหนือจากครอบครัว นั่นคือประชาสังคมได้ก้าวเข้ามาเติมเต็มสิ่งที่ครอบครัวไม่อาจจัดหาให้ได้ สำหรับเฮเกล ประชาสังคมประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญสามประการได้แก่ ประการแรก ระบบของการตอบสนองความต้องการทางวัตถุผ่านทางการทำงาน และเนื่องจากสมาชิกในสังคมเต็มไปด้วยความหลากหลายในแง่ของความเชื่อความศรัทธาและความถนัดทางวิชาชีพ และพื้นฐานความหลากหลายในสังคมนี้องค์ที่ทำให้เกิดระบบของการพึ่งพาหาระหว่างกัน ประการที่สองระบบการปกป้องกรรมสิทธิ์ใน

<sup>8</sup> Iris Marion Young. *Inclusion and Democracy*. (Oxford : Oxford University Press, 2000). pp. 157-158.

ทรัพย์สินส่วนบุคคล ซึ่งจะเอื้อให้ปัจเจกชนสามารถมีเสรีภาพที่จะดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้ ประการที่สาม การมีกลไกป้องกัน อาทิ ตำรวจ<sup>9</sup>

องค์ประกอบทั้งสามประการสะท้อนภาพของสิ่งที่เรียกว่า “สังคมทุนนิยม” ในแนวคิดประชาสังคมของเฮเกิล<sup>10</sup> โดยแนวคิดเรื่องความหลากหลาย และระบบของการพึ่งพาระหว่างกันของเฮเกิลมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดของนักปรัชญาสายสก็อตติช<sup>11</sup> เช่น อัดัม เฟอ์กูสัน (Adam Ferguson) เดวิด ฮูม (David Hume) และอดัม สมิท (Adam Smith) แนวคิดของนักปรัชญาในกลุ่มนี้ ในภาพรวมมองว่า “ประชาสังคมคือพื้นที่สาธารณะ และเป็นพื้นที่เชิงจริยธรรม ที่ได้รับการกำหนดกฎเกณฑ์โดยกฎหมาย ซึ่งทำให้สมาชิกในประชาสังคมสามารถแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ในทางที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ส่วนรวม”<sup>12</sup>

หากพิจารณาในแง่นี้ ประชาสังคมในทัศนะของนักปรัชญาสายสก็อตติช แม้ว่าจะแยกออกจากรัฐ แต่ได้รวม “ปริมนทลทางเศรษฐกิจ” เข้าไว้ในประชาสังคมด้วย การที่นักปรัชญาสายสก็อตติช กล่าวถึงประชาสังคมในฐานะของพื้นที่ที่เอื้อต่อการที่ปัจเจกชนสามารถแสวงหาประโยชน์

<sup>9</sup> G.W.F. Hegel. *Elements of the Philosophy of Right*. Edited by Allen Wood, Translated by H.B. Nisbet. (Cambridge: Cambridge University Press, 1991). p. 226.

<sup>10</sup> John Ehrenberg. *Civil Society: The Critical History of an Idea*. (New York: New York University Press, 1999). p. 125.

<sup>11</sup> ดูรายละเอียดแนวคิดประชาสังคมแบบสก็อตติชได้ใน Shannon Stimson and Murray Milgate. “The Rise and Fall of Civil Society”. *Contributions to Political Economy*. 23 (2004): 9-34.

<sup>12</sup> Mark Jensen. “Concepts and Conceptions of Civil Society”. *Journal of Civil Society*. 2:1 (May 2006). p. 43.

ส่วนตัวในทางที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ส่วนรวม แสดงให้เห็นถึงนัยของบทบาทของตลาดที่สร้างสภาวะที่เรียกว่า “การพึ่งพาระหว่างกันภายในสังคม (interdependence)” และ “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในสังคม (social harmony)” อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้เฉพาะใน “ปริมณฑลของการแลกเปลี่ยนที่มีความเป็นอารยะ (civil sphere of exchange)” ซึ่งสิ่งนี้เกิดขึ้นได้ด้วยบทบาทของรัฐหรือองค์อภิปัตย์ ในสามลักษณะ ได้แก่ บทบาทในการปกป้องสังคมจากความรุนแรงหรือการรุกรานของสังคมอื่น บทบาทในการปกป้องสมาชิกในสังคมจากความอยุติธรรมหรือการใช้อำนาจกดขี่ของสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคม และบทบาทในการสร้างสถาบันเพื่อดำเนินงานสาธารณะดังที่ได้กล่าวไปแล้ว<sup>13</sup>

ในช่วงศตวรรษที่ 20 ประชาสังคมกลายเป็นแนวคิดที่ไม่ใช่แค่เพียงปริมณฑลที่ไม่ใช่รัฐ หากแต่ยังเป็นปริมณฑลที่แยกออกจากตลาด อีกด้วย ปริมณฑลประชาสังคมในแง่นี้จะครอบคลุมอาณาบริเวณทางวัฒนธรรม อุดมการณ์ และการถกเถียงทางการเมือง มุมมองประชาสังคมในลักษณะดังกล่าวปรากฏในงานของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) โดยในงานที่มีชื่อว่า *Prison Notebooks* สำหรับกรัมสกี ปริมณฑลของสังคมการเมืองและประชาสังคม ต่างเป็นอาณาบริเวณสำคัญของโครงสร้างส่วนบน (superstructure) ความแตกต่างกันของปริมณฑลทั้งสองคือ ในขณะที่สังคมการเมืองเป็นพื้นที่ที่ปกคลุมไปด้วยอำนาจในเชิงบังคับ (coercive power) โดยรัฐเป็นผู้ผูกขาดการใช้อำนาจดังกล่าวผ่านทางกลไกเชิงสถาบันต่างๆของรัฐไม่ว่าจะเป็นตำรวจ ทหาร หรือระบบราชการ ประชาสังคมเป็นพื้นที่ที่เป็นองค์รวมของสถาบันต่างๆของเอกชน ทั้งยังเป็นแหล่งรวมแห่งความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม อุดมการณ์ และเป็นเวทีของการดำเนิน

<sup>13</sup> Adam Smith. *An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations*. (Oxford: Oxford University Press, 1998). pp. 391-392.

กิจกรรมทางศีลธรรมและปัญญา และการต่อสู้ทางอุดมการณ์เพื่อครอบครองความเป็นใหญ่ (hegemony)<sup>14</sup>

ขั้นนี้ตรรกะของการใช้อำนาจของประชาสังคมจะแตกต่างจากสังคมนิยมอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากประชาสังคมเป็นพื้นที่แห่งวัฒนธรรมอุดมการณ์ ทำให้ตรรกะทางอำนาจของประชาสังคมจะอยู่บนฐานของความยอมรับผ่านทางการใช้ชักจูงให้อีกฝ่ายเชื่อและเห็นคล้อยตาม ด้วยเหตุนี้การต่อสู้บนพื้นที่ประชาสังคมจึงไม่ได้เป็นการต่อสู้ด้วยอาวุธหรือกำลัง หากแต่เป็นการต่อสู้ด้วยเหตุผลเพื่อแย้งชิงพื้นที่ทางความคิดและอุดมการณ์ ที่ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงตัวแสดงทางสังคมสามารถเข้าร่วมต่อสู้ได้ สำหรับกริมซีแล้วการยึดครองอำนาจรัฐด้วยกำลังอาวุธเพียงอย่างเดียวไม่อาจเป็นสิ่งรับรองความคงทน หรือความเข้มแข็งของระบอบ หากแต่จะต้องทำการยึดครองอำนาจบนพื้นที่ประชาสังคมควบคู่กันไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าตรรกะของอำนาจบนพื้นที่ประชาสังคมจะอยู่บนฐานของ “การยอมรับ” ผ่านทางการชักจูง แต่การชักจูงมักไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้สภาวะการณ์ของการมี “ทางเลือกเสรี” เสมอไป ในหลายกรณีการยอมรับเกิดขึ้นจากการผลิต (manufactured consent) ผ่านทางตัวกลางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา หรือสถาบันทางสังคมต่างๆ ทั้งที่อยู่ภายใต้การควบคุมโดยรัฐ และที่เป็นอิสระจากรัฐ ในแง่นี้การเข้าถึงพื้นที่ประชาสังคมจึงไม่จำเป็นว่าจะต้องมีความเท่าเทียมเสมอไป ในทางกลับกันมีตัวแสดงบางตัวที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ประชาสังคมได้ดีกว่าตัวแสดงอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐ<sup>15</sup>

<sup>14</sup> สุรพงษ์ ชัยนาม. “อันโตนิโอ กริมซี กับทฤษฎีว่าด้วยการครองความเป็นใหญ่”. ภาคผนวก ใน เจอโรม คาราเบล. *ความขัดแย้งของการปฏิวัติ อันโตนิโอ กริมซี กับปัญหาของปัญญาชน*. แปลโดยสมบัติ พิเศษสะอาด. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลด์คิมทอง, 2525). หน้า 164.

<sup>15</sup> Joseph Buttigieg. “Gramsci on Civil Society”. *Boundary*. 22:3 (1995). p. 7.

ในช่วงทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมาแนวคิดประชาสังคมได้แปลงสภาพกลายเป็น “อุดมการณ์ประชาสังคม” จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแนวคิดประชาสังคมในครั้งนี้เกิดขึ้นจากการขยายตัวของขบวนการประชาชนในยุโรปตะวันออก และละตินอเมริกา ที่ต่อต้านอำนาจของรัฐบาลทหาร และต้องการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ประชาธิปไตย แมรี คัลดอร์ (Mary Kaldor) ชี้ว่าจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้แนวคิดเรื่องประชาสังคมกลายเป็นแนวคิดที่มีนัยความหมายในลักษณะเดียวกับคำว่า “การต่อต้านการเมือง (anti-politics)” หรือ “อำนาจของกลุ่มที่ไร้อำนาจ (power of the powerless)<sup>16</sup>” และกลายเป็นวาทกรรมหลักที่พลเมืองใช้เพิ่มอำนาจของตนเอง<sup>17</sup>

ที่กล่าวมาข้างต้นไม่ว่าจะเป็นประชาสังคมในฐานะสังคมการเมือง ประชาสังคมในฐานะปริมนณฑลที่แยกจากรัฐ แต่ครอบคลุมตลาด หรือประชาสังคมในฐานะปริมนณฑลที่แยกจากรัฐ และตลาด แต่ครอบคลุมพื้นที่ทางวัฒนธรรม ล้วนแล้วแต่เป็น “แนวคิด” ประชาสังคมที่มีรากฐานอยู่ในทวีปยุโรป ในอีกฝั่งทวีปหนึ่งคืออเมริกา มุมมองที่มีต่อประชาสังคมมีคุณลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากฝั่งยุโรปอย่างมีนัยสำคัญ

ในหนังสือที่มีชื่อว่า *Democracy in America* ของอเล็กซิส เดอ ต็อกเกอะวิลล์ (Alexis De Tocqueville) ได้มีการกล่าวถึงคุณลักษณะเฉพาะของประชาธิปไตยในอเมริกา ซึ่งคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของ

<sup>16</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Vaclav Havel. “The Power of the Powerless”. In John Hall and Frank Trentman. Op.,cit. pp. 200-203. ทั้งนี้ Vaclav Havel เป็นนักเคลื่อนไหวชาวเชคที่ต่อมากลายเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐ เชคในช่วงหลังปี 1989 และเป็นผู้ที่มีส่วนทำให้แนวคิดประชาสังคมพื้่นกลับคืนมาอีกครั้งในรูปแบบใหม่

<sup>17</sup> Mary Kaldor. “Global Civil Society”, in David Held and Anthony McGrew. (ed). *The Global Transformation Reader 2<sup>nd</sup> edition*. (Cambridge : Polity Press, 2003). p. 559.

ประชาธิปไตยในอเมริกาที่ต่างจากในยุโรปก็คือ “การรวมกลุ่มเป็นองค์กรสมาคม” โดยในหนังสือดังกล่าวต็อกเกอะวิลลีได้กล่าวถึงคุณลักษณะเฉพาะของประชาธิปไตยในอเมริกาไว้ว่า “ในอเมริกา เสรีภาพในการเข้าร่วมสมาคมเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองไม่จำกัดขอบเขต...การใช้สิทธินี้ในปัจจุบันกลายเป็นขนบธรรมเนียม นิสัยความเคยชินไปเสียแล้ว”<sup>18</sup> วัฒนธรรมการรวมกลุ่มเป็นสมาคมในสหรัฐนั้นมีความแตกต่างจากในยุโรปอย่างมาก ดังที่ต็อกเกอะวิลลีตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ชาวยุโรปส่วนมากยังคงเห็นว่าการร่วมสมาคมมีอาวุธรบชนิดหนึ่ง...คนร่วมสมาคมกัน...ต่อจากนั้นก็มุ่งหน้าไปสู้กับศัตรู” ในอเมริกาวัตถุประสงค์ของการรวมกันเป็นสมาคมนั้นไม่ได้มีไว้เพื่อสู้รบกับศัตรูหากแต่มีวัตถุประสงค์แบบสันติไม่ว่าจะเป็นการถ่วงดุลอำนาจเสียงข้างมาก และนำข้อโต้แย้งมาร่วมพิจารณากัน โดยมุ่งหวังว่าจะใช้เหตุผลในการจูงใจให้เสียงข้างมากเข้ามาร่วมกับพวกตน<sup>19</sup>

การรวมกันเป็นสมาคมในสหรัฐไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะสมาคมทางการเมืองเท่านั้น ดังที่ต็อกเกอะวิลลีได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในหนังสือเล่มสองของเขาว่า “คนอเมริกันทุกวัย ทุกฐานะ และที่มีความนึกคิดจิตใจทุกคน จะเข้าร่วมมือร่วมใจกันอยู่ตลอดเวลา ไม่เพียงแต่เขาจะมีสมาคมพาณิชย์และอุตสาหกรรม...เขายังมีสมาคมชนิดอื่นอีกมากมายหลายพันแบบ...ในฝรั่งเศสที่ท่านคาดหมายว่ารัฐบาลเป็นผู้ดูแลกิจการใหม่ๆ และในประเทศอังกฤษขุนนางชั้นผู้ใหญ่จะเป็นหัวหน้ากิจการดังกล่าว จึงคาดเถิดว่าในสหรัฐอเมริกา ท่านจะเห็นสมาคมเป็นผู้ทำหน้าที่นั้น”<sup>20</sup>

<sup>18</sup> อเล็กซิส เดอ ต็อกเกอะวิลลี. *ประชาธิปไตยในอเมริกา เล่ม 1*. แปลโดยวิภาวรรณ ตูยานนท์. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2522). หน้า 229.

<sup>19</sup> เรื่องเดียวกัน. หน้า 231-232.

<sup>20</sup> อเล็กซิส เดอ ต็อกเกอะวิลลี. *ประชาธิปไตยในอเมริกา เล่ม 2*. แปลโดยวิภาวรรณ ตูยานนท์. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2523). หน้า 124.

จากการสังเกตเส้นทางการพัฒนาประชาธิปไตยในอเมริกา สำหรับ ต็อกเกอร์วิลล์แล้วการรวมกลุ่มเป็นองค์กรสมาคมนับเป็นสิ่งสำคัญในระบบ ประชาธิปไตย เนื่องจากในสังคมแบบประชาธิปไตยที่ประชาชนกลายเป็น ปัจเจกชน หลุดพ้นจากพันธะของศักดินาที่ยึดโยงและกำหนดสถานะที่ไม่เท่า เทียมของคนอย่างชัดเจน และกลายเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความเห็นแก่ตัว การรวมกลุ่มนอกจากจะเป็นทางเลือกให้กับปัจเจกชนที่หลุดจากพันธะ ระบบสังคมแบบเดิมให้มีที่ยืนที่มั่นคงภายในกลุ่มแล้ว ยังเป็นกลไกช่วยให้ ปัจเจกชนเรียนรู้ที่จะเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ทั้งยังเป็น โรงเรียนประชาธิปไตยที่ช่วยพัฒนาทักษะทางความคิด และหล่อหลอม ทักษะทางสังคมให้กับสมาชิกในกลุ่มอีกด้วย นอกเหนือจากบทบาทในการ ถ่วงดุลเสียงข้างมาก และทำให้เกิดการแข่งขันทางด้านความคิดดังที่ได้กล่าว ไปแล้ว<sup>21</sup>

องค์กรอาสาสมัครแบบอเมริกันเปรียบเสมือนสถาบันที่สร้างขึ้นมามีเพื่อ ยึดโยงปัจเจกชนที่หลุดจากพันธะโครงสร้างทางสังคมดั้งเดิมแบบศักดินา และเป็นการเปิดพื้นที่สำหรับการร่วมมือ และลดความเห็นแก่ตัวของปัจเจก ชน โดยองค์กรอาสาสมัครก่อตัวขึ้นในรูปแบบขององค์กรที่ค่อนข้างมีความ เป็นทางการในระดับหนึ่ง ดังที่เธดา สค็อกโพล (Theda Skocpol) วิเคราะห์ไว้ว่าองค์กรอาสาสมัครในช่วงแรกของอเมริกามีการจัดรูปองค์กร คล้ายกับรัฐบาลสหรัฐฯ กล่าวคือ มีธรรมนูญขององค์กร มีการจัดการ เลือกตั้งในองค์กร และมีการแบ่งระดับเป็นองค์กรระดับท้องถิ่น ระดับมลรัฐ และระดับชาติ<sup>22</sup> งานที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเป็นสมาชิก

<sup>21</sup> เรื่องเดียวกัน. ภาคที่ 2. บทที่ 5-8.

<sup>22</sup> Theda Skocpol. "United States; From Membership to Advocacy", in Robert Putnam. et.al. *Democracy in Flux*. (Oxford: Oxford University Press, 2002). p. 117.

องค์กรสมาคมในบริบทของรัฐศาสตร์แบบอเมริกันยังได้รับการขยายความ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมการเมืองในงานของแกเบรียล อัลมอนด์ (Gabriel Almond) และซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba) ในงานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสถาบันที่เปิดโอกาสให้ปัจเจกชนมีส่วนร่วม และเป็นตัวกลางระหว่างปัจเจกชนกับรัฐถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางประชาธิปไตยที่สำคัญ<sup>23</sup> ทั้งยังเน้นย้ำให้เห็นถึงบทบาทสำคัญขององค์กรอาสาสมัครที่มีต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และเป็นพื้นฐานของการเมืองแบบพหุนิยม<sup>24</sup>

จากรากฐานหรือพัฒนาการของแนวคิดประชาสังคมแบบอเมริกัน ดังที่กล่าวไปแล้วนี้ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า งานวิชาการด้านประชาสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะในฝั่งอเมริกา มักให้ความสำคัญกับ “รูปธรรมของประชาสังคม” ที่แสดงออกมาในลักษณะของ “องค์กรสมาคมที่ไม่ใช่รัฐ” หรือที่ในปัจจุบันมีชื่อเรียกต่างๆ กันไป เช่น องค์กรภาคประชาสังคม (civil society organization) องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร หรือกระทั่ง ภาคที่สาม (Third sector) เป็นต้น<sup>25</sup> วัฒนธรรมการรวมกลุ่มเป็นองค์กรสมาคมที่เข้มแข็งในสหรัฐอเมริกาเห็นได้จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วขององค์กรดังกล่าว โดยจากสถิติข้อมูลที่มีการบันทึกไว้พบว่าจากเดิมที่ในปี ค.ศ. 1943 มีจำนวนองค์กรไม่แสวงหากำไรทั้งสิ้น 80,250 องค์กร ได้เพิ่มขึ้นมาเป็น

---

<sup>23</sup> Gabriel Almond and Sidney Verba. *Civic Culture*. (Boston: Little, Brown and Company, 1965). Chapter X.

<sup>24</sup> Ibid. p. 265.

<sup>25</sup> ดูรายละเอียดการให้นิยามหรือการจำแนกแนวคิดประชาสังคมแบบอเมริกันได้ใน Lester M. Salamon, S. Wojciech Sokolowski and Regina List. *Global Civil Society: An Overview*. (The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project: Center for Civil Society Studies, The Johns Hopkins University, 2003). pp. 6-9.

309,000 องค์กรในปี ค.ศ.1967 และเพิ่มขึ้นสูงถึง 1,024,766 องค์กรในปี ค.ศ.1990<sup>26</sup>

จากที่ได้กล่าวถึงพัฒนาการของแนวคิดประชาสังคมในยุคต่างๆ และในบริบทต่างๆ แม้ว่าสิ่งที่เห็นจะเป็นความแตกต่างที่ยากจะหาจุดร่วมระหว่างแนวคิดในแต่ละช่วง แต่ละยุค อย่างไรก็ตาม เราจะเห็นถึงคุณลักษณะบางประการที่นักคิดเรื่องประชาสังคมมีร่วมกัน นับตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นสามประการดังต่อไปนี้

ประการแรก ประชาสังคมต้องการสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มี “ความเป็นอารยะ” กล่าวคือ สังคมที่จะเกิดประชาสังคมได้นั้น ต้องเป็นสังคมที่แตกต่างจากสภาวะธรรมชาติ ต้องเป็นสังคมที่มีระเบียบ และสมาชิกในสังคมไม่อาจหรือไม่สามารถใช้อำนาจหรือความเข้มแข็งที่ตนเองมีโดยธรรมชาติได้ตามอำเภอใจ ประการที่สอง สมาชิกในประชาสังคมมีความเท่าเทียมหรือเสมอภาคกันเบื้องหน้าของกฎหมาย (equality before law) กล่าวคือ แม้ว่าสมาชิกในประชาสังคมจะมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติหรือโดยกำเนิด เช่น สติปัญญา ความเข้มแข็งของร่างกาย ฯลฯ แต่ภายใต้กรอบกฎหมายทุกคนย่อมมีความเท่าเทียมกัน บุคคลย่อมไม่สามารถใช้ความเหนือกว่าที่มีโดยธรรมชาติในการบีบบังคับ (oppression) ต่อบุคคลอื่น เพื่อชักนำผลประโยชน์ส่วนตน ประการที่สาม ธรรมชาติของอำนาจภายในประชาสังคมคือ “ความยอมรับ (consent)” ไม่ใช่ “การใช้อำนาจบังคับ (coercion)” ธรรมชาติดังกล่าวสืบเนื่องจากคุณลักษณะของประชาสังคมที่เน้นย้ำ “ความเป็นอารยะ” และ “ความเสมอภาคกันเบื้องหน้าของกฎหมาย”

<sup>26</sup> Peter Dobkin Hall. “A Historical Overview of Philanthropy, Voluntary Associations, and Nonprofit Organizations in the United States, 1600-2000”. In Walter Powell and Richard Steinberg. eds. *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. 2<sup>nd</sup> edition. (New Haven: Yale University Press, 2006). p. 52.

ทำให้การใช้อำนาจย่อมอยู่บนฐานของการชักจูงด้วยเหตุและผลหรือด้วยวิธีการที่มีความเป็นอารยะอื่นๆ ให้สมาชิกคนอื่นๆ ในประชาสังคมยอมรับ

จากคุณลักษณะทั้งสามประการดังกล่าว หากจะกล่าวถึงประชาสังคมแบบที่เป็นนามธรรม (abstract) มากที่สุด เราอาจกล่าวได้ว่า ประชาสังคมคือ “พื้นที่” หรือ “ปริณชล” ที่มีความเป็นอารยะ และได้รับการกำหนดกฎเกณฑ์โดยกรอบกฎหมายหรือกฎเกณฑ์บางประการ ซึ่งเอื้อต่อการที่สมาชิกในพื้นที่ดังกล่าวจะแสดงออกซึ่งความต้องการของตนหรือกลุ่มบนฐานของเหตุและผล” และหากจะกล่าวถึงประชาสังคมในแบบที่เป็นรูปธรรม (concrete) มากที่สุด เราอาจจะกล่าวถึง บทบาทของ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” หรือบทบาทของ “องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs)” หรือ “องค์กรภาคประชาสังคม”

หากพิจารณาจากพัฒนาการของแนวคิดประชาสังคมจะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวมีความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับแนวคิดเรื่องรัฐสมัยใหม่ เนื่องจากการมีอยู่ของประชาสังคมนั้นขึ้นอยู่กับการมีอยู่ของสังคมการเมืองด้วยเหตุนี้จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจว่านักวิชาการหลายคนยังคงมองว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างประชาสังคม และรัฐเปรียบเสมือนแฝดสยาม (siamese twin) ที่การมีอยู่ของรัฐ จะส่งผลต่อการมีอยู่ของประชาสังคม”<sup>27</sup> จากพื้นฐานความเชื่อดังกล่าวทำให้เมื่อมีความพยายามขยายขอบเขตของแนวคิดประชาสังคมให้ครอบคลุมระดับโลก นักวิชาการจำนวนหนึ่งจึงมองว่า หากไม่มีรัฐบาลโลกที่จะทำหน้าที่สร้างระเบียบให้กับระบบระหว่างประเทศ และทำให้หลุดพ้นไปจากสภาวะแบบอนาธิปไตย (anarchy) อันเป็นสมมติฐานเบื้องต้นในสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประชา

---

<sup>27</sup> John Keane. “Cosmocracy and global civil society”, in Gideon Baker and David Chandler. eds. *Global Civil Society: Contested futures*. (London: Routledge, 2005). p. 35.

สังคมระดับโลกย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ด้วยเช่นกัน ในส่วนถัดมาจะทำการพิจารณาตรรกะดังกล่าว พร้อมทั้งพิจารณาความเป็นไปได้ของประชาสังคมระดับโลกผ่านแนวคิดโลกาภิวัตน์ และนำเสนอข้อถกเถียงในมุมมองของลัทธิใหม่ (neo-Lockean) กรัสมชีใหม่ (neo-Gramscian) และต็อกเกอะวิลลีใหม่ (neo-Tocquevillian)

### III. โลกาภิวัตน์ และประชาสังคมระดับโลก

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนที่หนึ่งว่า แนวคิดเรื่องประชาสังคมระดับโลกเกิดขึ้นในช่วงที่กระแสโลกาภิวัตน์กำลังเป็นที่นิยมในแทบทุกวงการ การเกิดขึ้น และการขยายตัวของแนวคิดประชาสังคมระดับโลก ดูเหมือนว่าจะเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ในอีกด้านหนึ่งที่ก้าวขึ้นมาคานากับกระแสโลกาภิวัตน์อีกด้านหนึ่งที่น่าโดยอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ดังนั้นในส่วนนี้จะกล่าวถึงบทบาทของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการเอื้ออำนวยให้เกิดขึ้นของประชาสังคมระดับโลก และในการกล่าวถึงผู้เขียนจะหยิบยกแนวคิดเรื่อง “พลเมืองโลก (global citizenship)” แนวคิด “การจัดการปกครองระดับโลก (global governance)” และ แนวคิด “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมข้ามชาติ (transnational social movements)” ขึ้นมากล่าวเทียบเคียงเพื่อให้เห็นภาพของประชาสังคมระดับโลกในแต่ละแง่มุม

#### 3.1 โลกาภิวัตน์ และขบวนการย้อนกลับระดับโลก

##### (‘Global’ Double movement)

อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ ได้แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมในลักษณะต่างๆ ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ในทางเศรษฐกิจเราจะเห็นถึงการขยายตัวของปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจทั้งในเชิงปริมาณ และในเชิงคุณภาพ ดังจะเห็นได้จากการขยายตัวของการค้า การลงทุน และการหมุนเวียนเงินตราระหว่างประเทศ ที่ขยายตัวในอัตราเพิ่มทวีคูณในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของตัวแสดง

ใหม่ที่สำคัญ อาทิ บริษัทข้ามชาติ (Multinational Corporations: MNCs) และชนชั้นทุนนิยมข้ามชาติ (transnational capitalist class<sup>28</sup>) ตัวแสดงเหล่านี้ได้ส่งผลทำให้ระบบทุนนิยมโลกขยายตัวอย่างรวดเร็ว (ในลักษณะที่จอห์น คีน (John Keane) เรียกว่า “ทุนนิยมติดเทอร์โบ (turbo-capitalism)” ซึ่งขับเคลื่อนโดยความต้องการแสวงหากำไรจากภายนอกประเทศ)<sup>29</sup> และผสมผสานกลมกลืนระบบเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ เข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก

การขยายตัวของระบบทุนนิยมโลก ที่มาพร้อมกับอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ได้ส่งผลทำให้ปริมาณของตลาดได้ขยายขนาดและอิทธิพลอย่างมาก และได้ก้าวล่วงเลยเข้ามาในปริมาณทางการเมืองของรัฐ และปริมาณทางสังคม ดังจะเห็นได้จากการตั้งข้อสังเกตของซูซาน สเตรนจ์ (Susan Strange) ที่ชื่อว่า “ตลาดได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทและอิทธิพลเหนือรัฐ<sup>30</sup>” หรือโรเบิร์ต คอกซ์ (Robert Cox) ที่ชี้ให้เห็นผลกระทบที่เรียกว่า “internationalizing of state<sup>31</sup>” ที่แสดงออกให้เห็นจากการที่รัฐแต่ละรัฐไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคใด หรือเคยมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบใดก็ตาม จะเริ่มสูญเสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจ และต้องดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตาม

<sup>28</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Leslie Sklair. *The Transnational Capitalist Class*. (Oxford: Blackwell Publishers, 2001).

<sup>29</sup> John Keane. “Global Civil Society?”. in Helmut Anheier, M. Glasius, and M. Kaldor. (eds). *Global Civil Society Yearbook 2001*. (Oxford: Oxford University Press, 2001). p. 29.

<sup>30</sup> Susan Strange. *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1996). pp. 4-12.

<sup>31</sup> Robert Cox. “Democracy in hard times: economic globalization and the limits to liberal democracy”, in Anthony McGrew. (ed). *The Transformation of Democracy*. (Cambridge: Polity Press, 1997). p. 59.

แนวทางอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ เช่น การลดทอนกฎระเบียบ (deregulation) การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (privatization) และการลดสวัสดิการสังคม เป็นต้น

แม้ว่าการขยายตัวของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจจะส่งเสริมพลังของตลาด และทุนนิยมให้ขยายตัวในระดับโลกแล้ว ดูเหมือนว่าจะส่งผลในด้านลบต่อบทบาททั้งของรัฐชาติ และภาคประชาสังคม แต่ดูเหมือนว่าตัวแสดงต่างๆ เหล่านี้ยังคงมีพื้นที่ และมีความสามารถในการปรับตัวเพื่อรับมือต่อโลกาภิวัตน์ได้ไม่มากนักน้อย สำหรับรัฐชาติมีแนวทางการปรับตัวหลากหลายลักษณะ โดยบ็อบ เจสซอป (Bob Jessop) ได้ชี้ให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ในการรับมือของรัฐในสี่ลักษณะด้วยกันได้แก่ รัฐนิยมแบบใหม่ (neostatism) รัฐเสรีนิยมแบบใหม่ (neoliberalism) รัฐแบบภาคีรัฐและสังคมแบบใหม่ (neocorporatism) และ รัฐแบบชุมชนนิยมแบบใหม่ (neocommunitarianism)<sup>32</sup> ในขณะที่มานูเอล คาสเทลส์ (Manuel Castells) ชี้ให้เห็นถึงรูปแบบการรับมือของรัฐในลักษณะของการสร้าง “เครือข่ายรัฐ (network state)” ที่ตอบสนองในลักษณะของการแบ่งอำนาจอธิปไตยเพื่อร่วมแก้ปัญหาบางประการ เช่นกรณีสหภาพยุโรปที่เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด<sup>33</sup>

---

<sup>32</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Bob Jessop. “Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective”, in *Antipode*. 2002. pp. 460-461.; Bob Jessop and Ngai-Ling Sum. *Beyond the Regulation Approach: Putting Capitalist Economies in their Place*. (Cheltenham: Edward Elgar, 2006). pp. 111-113.

<sup>33</sup> Manuel Castells. “Materials for an Exploratory Theory of the Network Society”. *British Journal of Sociology*. 51:1 (January/March 2000). pp. 19-20.; Manuel Castells and Martin Carnoy. “Globalization, the knowledge society and

ในขณะเดียวกัน ภาคประชาสังคมซึ่งน่าจะเป็นปริมณฑลที่น่าจะ  
ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของตลาดมากที่สุด เราจะเห็นถึงสิ่งที่  
คาร์ล โพลันยี (Karl Polanyi) เรียกว่า “ขบวนการย้อนกลับ (double  
movement)” เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน โพลันยีใช้คำว่า “ขบวนการย้อนกลับ”  
ในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในยุโรปในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ซึ่งในครั้งนั้น  
“ตลาด” ได้พยายามดิ้นรนเพื่อให้มีอิสระในการ “กำกับตนเอง (self-  
regulating market)” และแยกออกจากการควบคุมของสังคม และใน  
ทำนองเดียวกันได้พยายามหันกลับมาใช้อำนาจเหนือสังคม อย่างไรก็ตาม  
ตลาดไม่สามารถดำเนินการดังกล่าวได้ด้วยตัวเอง หากต้องอาศัยการปกป้อง  
หรืออำนาจของรัฐในการเอื้อต่อการทำงานของกลไกหรือสถาบันตลาด  
อย่างไรก็ตาม เมื่อกระบวนการขั้นแรกผ่านพ้นไป ได้เกิดการตอบสนองจาก  
ภาคสังคมในลักษณะของ “ขบวนการย้อนกลับ” ที่พยายามจะดึงตลาดเข้า  
มา “ฝังราก (embedded)” หรือกลับเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของสังคม  
อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากการที่ตลาดได้เป็นอิสระ และเข้ามามีอำนาจเหนือ  
สังคมได้สร้างความแตกแยกกวนวายในสังคมอย่างมาก<sup>34</sup> กระบวนการ  
ดังกล่าวจะเกิดขึ้นเป็น “วัฏจักร (cyclical)” ต่อเนื่องในสังคมสมัยใหม่ที่เริ่ม  
มีการก่อตัวของระบบเศรษฐกิจตลาดแบบทุนนิยม<sup>35</sup>

---

the network state: Poulantzas at the millennium”, *Global Networks*. 1:1 (2001).  
pp. 12-15.

<sup>34</sup> Karl Polanyi, “The self-regulating market and the fictitious commodities:  
Labor; land, and money”. In Louise Amoore. (ed). *The Global Resistance  
Reader*. (London: Routledge, 2005).; Robert Cox. 1997. “Democracy in hard  
times”. pp. 51-53.

<sup>35</sup> Juan Jose Palacios. *Globalization’s Double Movement: Societal Responses  
to Market Expansion in the 21<sup>st</sup> Century*. Paper presented at the Eighth Karl

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สภาวะการณ์ในปัจจุบันต่างไปจากในอดีตซึ่ง โพลันยีวิเคราะห์ไว้คืออิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ในอดีต “กลไกตลาดที่กำกับตนเอง (self-regulating market) ต้องการสร้างสถาบันดำเนินงานในระดับรัฐ ในทำนองเดียวกัน ขบวนการเคลื่อนไหวย้อนกลับเพื่อดึงตลาดกลับเข้ามาภายใต้การควบคุมจะทำการเคลื่อนไหวภายใต้ขอบเขตของรัฐบาลชาติ เช่นเดียวกัน แต่ในปัจจุบันอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ทำให้คารี โพลันยี-เลวิตต์ (Kari Polanyi-Levitt) บุตรสาวของโพลันยีตั้งข้อสังเกตว่า “กลไกตลาดที่กำกับตนเอง” ไม่ได้ต้องการที่จะสถาปนาในระดับรัฐเท่านั้น หากแต่ขยายออกสู่ระดับโลก และต้องการสถาปนาสถาบันระดับโลกที่ทำการสนับสนุนกลไกตลาดเสรี<sup>36</sup>

เมื่อทุนนิยมไม่ได้จำกัดตัวเองในระดับรัฐ หากแต่ขยายออกไปในระดับโลก ทำให้ผลกระทบในทางลบที่เกิดกับสังคม ไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่ในขอบเขตของรัฐบาลชาติเช่นเดียวกัน สิ่งนี้เห็นได้จาก ช่องว่างระหว่างรายได้ระหว่างประเทศ และภายในประเทศที่ขยายเพิ่มมากขึ้นในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์แบบเสรีนิยมใหม่ได้ขึ้นถึงจุดสูงสุดจากรายงานของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program) ในปี ค.ศ. 1999 พบว่า ในปี ค.ศ. 1960 ช่องว่างรายได้ของประชากรโลกที่ร่ำรวยที่สุดร้อยละ 20 มากกว่าประชากรโลกที่ยากจนที่สุดร้อยละ 20 อยู่ที่ 30 ต่อ 1 เท่าตัว แต่ในปี ค.ศ. 1997

---

Polanyi International Conference “Economy and Democracy” at Mexico City, November 14-16, 2001. p. 2.

<sup>36</sup> Kari Polanyi Levitt. “Keynes and Polanyi: the 1920s and the 1990s”, *Review of International Political Economy*. 13:1 (February 2006). p. 172.

สัดส่วนอยู่ที่ 74 ต่อ 1 เท่าตัว<sup>37</sup> ความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นไม่ได้จำกัดแต่เพียงประเทศยากจนเท่านั้น ในประเทศอุตสาหกรรมร่ำรวย ซึ่งมีพื้นฐานสวัสดิการสังคมที่ให้กับพลเมืองค่อนข้างดี เช่น ในประเทศยุโรปตะวันตก ช่องว่างด้านรายได้ภายในประเทศเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา<sup>38</sup>

นอกเหนือจากผลกระทบที่เกิดกับการจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระดับโลกและภายในประเทศที่ดำเนินไปอย่างไม่เสมอภาคแล้ว ผลกระทบในทางลบที่เกิดกับสังคมทั่วโลกอีกประการหนึ่งก็คือ วิกฤตหรือความตกต่ำทางเศรษฐกิจ ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นธรรมชาติของระบบเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะในช่วงยุคหลังระบบเบรตตันวูดส์ในยุทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ที่ทำให้โรเบิร์ต กิลปิน (Robert Gilpin) เรียกระบบการเงินระหว่างประเทศยุคหลังเบรตตันวูดส์ว่า “ระบบที่ไม่มีระบบ (nonsystem)”<sup>39</sup> หรือที่สเตอร์นจ์เรียกว่า “เศรษฐกิจแบบคาสีโน (casino economy)”<sup>40</sup> ซึ่งความ “ไม่แน่นอน” และ “ไร้เสถียรภาพ” กลายเป็นธรรมชาติของตัวระบบมากขึ้น เห็นได้จากวิกฤตการณ์ทางการเงินที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศและ

<sup>37</sup> UNDP Report 1999. “Patterns of Global Inequality”, in David Held and Anthony McGrew. (ed). 2003. Op.,cit. p. 425.

<sup>38</sup> Anthony Giddens. *Future of Global Inequality*. LSE Director’s Public Lecture. 21 November 2001. p. 2.

<sup>39</sup> Robert Gilpin. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2001). p. 239. และดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับพัฒนาการและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในระบบการเงินระหว่างประเทศได้ใน Robert Gilpin. Op.,cit. Chapter 9.

<sup>40</sup> Susan Strange. “From Bretton Woods to the Casino Economy”, in Stuart Corbridge, Ron Martin and Nigel Thrift (eds). *Money, Power, and Space*. (Oxford and Cambridge: Blackwell Publishers, 1994).

ภูมิภาคต่างๆ ในโลกในช่วงทศวรรษที่ 1990 เริ่มจากอังกฤษในปี ค.ศ. 1992 เม็กซิโก ในปี ค.ศ. 1994 ประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี ค.ศ. 1997 และรัสเซียในปีค.ศ. 1998 และทำให้พอล ครุกแมน (Paul Krugman) เรียกทศวรรษที่ 1990 ว่าเป็นทศวรรษแห่งการแก่งกำไรราคาเงิน<sup>41</sup> และเป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มคนที่จะได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจมากที่สุดมักจะเป็นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสภายในประเทศ

จากผลกระทบที่เกิดกับภาคสังคมทั่วโลกทำให้ขบวนการย้อนกลับไม่อาจจำกัดขอบเขตของการเคลื่อนไหวภายใต้ขอบเขตของชาติได้ หากแต่ต้องขยายการต่อต้านออกไปสู่ระดับโลก ข้อสังเกตดังกล่าวได้ถูกตั้งไว้โดยอเลฮานโดร คอลาส (Alejandro Colas) ซึ่งออกมาชี้ว่าประชาสังคมระหว่างประเทศ (international civil society) มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ก่อนที่กระแสโลกาภิวัตน์จะก่อตัว และสามารถสืบค้นได้จนถึงช่วงปลายศตวรรษที่ 18 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ระบบทุนนิยมเริ่มก่อตัวในยุโรป<sup>42</sup> อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าการเคลื่อนไหวที่ตื่นตัวอย่างแท้จริงของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพิ่งเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1990 ซึ่งสิ่งนี้ได้รับการตั้งข้อสังเกตไว้โดยอิมมานูเอล วอลเลอร์สไตน์ (Immanuel Wallerstein) ในงานที่วิเคราะห์พัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวที่เรียกว่า “ขบวนการต่อต้านระบบ (antisystemic movement)”<sup>43</sup>

<sup>41</sup> Paul Krugman. *The Accidental Theorist*. (London: Penguin Books, 1999). Part 5.

<sup>42</sup> Alejandro Colas. *The Promises of International Civil Society: global governance, cosmopolitan democracy and the end of sovereignty?*. 2001. Available from [www.theglobalsite.ac.uk](http://www.theglobalsite.ac.uk)

<sup>43</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Immanuel Wallerstein. “New Revolts Against the System”. *New Left Review*. 18 (November-December 2002): 29-39. สำหรับชื่อของขบวนการเคลื่อนไหวในระดับโลกในปัจจุบันนี้นอกจากขบวนการต่อต้านระบบแล้ว ยังมี

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมาเป็นที่น่าสังเกตว่า ได้มีการก่อตัวของขบวนการเคลื่อนไหวหรือขบวนการย้อนกลับของภาคประชาสังคมในระดับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับไตรภาคี ระดับภูมิภาคหรือระดับโลก ดังเช่น การเคลื่อนไหวระหว่างภาคประชาสังคมในเม็กซิโก สหรัฐอเมริกา และแคนาดาต่อต้านนาฟต้า (NAFTA) การรวมตัวของภาคประชาสังคมในละตินอเมริกาคัดค้านมาตรการปรับโครงสร้างของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือกรณีการเคลื่อนไหวต่อต้านองค์การการค้าโลกที่ซีแอตเติล รวมไปถึงสมัชชาสังคมโลก (World Social Forum) ที่รวมตัวที่ปอร์โต อัลเลเกรในบราซิลในปี ค.ศ. 2001<sup>44</sup> เป้าหมายเชิงนามธรรมของการต่อต้านของขบวนการเหล่านี้คือโลกาภิวัตน์ภายใต้เสรีนิยมใหม่หรือระบบทุนนิยมโลก และเป้าหมายที่เป็นรูปธรรมคือ องค์การระหว่างประเทศที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ องค์การการค้าโลก หรือที่ประชุม G-8 (ตามแนวคิดเรื่อง “ขบวนการย้อนกลับ” รวมไปถึงบริษัทข้ามชาติ (เช่นกรณีขบวนการที่เรียกว่า “ขบวนการทวงถนน (Reclaim the Streets: RTS)”)<sup>45</sup>

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมข้ามชาติ แม้ว่าอาจจะมีเป้าหมายหรือจุดยืนในการต่อต้านโลกาภิวัตน์ แต่เมื่อวิเคราะห์ลึกลงไปจะเห็นได้ว่า “ความเป็นระดับโลก” ของสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยปัจจัยเกี่ยวพันที่

---

ขบวนการเปลี่ยนแปลงโลก (alterglobalist movements) ขบวนการของขบวนการ (movement of movements) ดูรายละเอียดได้ใน Leonardo Cesar Souza Ramos. *Collective Political Agency in the XXIst Century: Civil Society in an Age of Globalization*. CSGR Working Paper Series. No. 187/06. January 2006.

<sup>44</sup> Jeffrey M. Ayres. “Framing Collective Action Against Neoliberalism: The Case of the “Anti-Globalization” Movement”. *Journal of World-Systems Research*. 10:1 (Winter 2004). pp. 16-24.

<sup>45</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Naomi Klein. *No Logo*. (New York: Picador, 1999).

เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” นั่นเอง โดยโลกาภิวัตน์ได้เอื้อต่อการเกิดสิ่งที่คาสเทลส์ เรียกว่า “สังคมเครือข่าย (network society)<sup>46</sup>” นั่นคือเทคโนโลยีได้เชื่อมโยงผู้คนจากส่วนต่างๆ ของโลกและเอื้อต่อการ “แลกเปลี่ยนประสบการณ์” ของคนทั่วโลก จอห์น ธรอมสัน (John Thompson) ชี้ให้เห็นว่าโลกาภิวัตน์ด้านการสื่อสารในศตวรรษที่ 20 ได้ส่งผลทำให้ช่วงทางการติดต่อสื่อสารแพร่ขยายไปทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีล้ำสมัยเช่น ดาวเทียม เครือข่ายใยแก้ว และระบบการส่งผ่านข้อมูลแบบดิจิทัล หรือเทคโนโลยีแบบเดิม เช่น คลื่นวิทยุที่เข้าถึงผู้คนราวร้อยละ 70-90 ของประชากรในโลกที่สาม หรือโทรทัศน์ที่ส่งผลในการส่งผ่านตัวแบบเชิงสัญลักษณ์ (symbolic distancing) ที่ข้ามพ้นบริบทเชิงกาลและเทศะของการใช้ชีวิตประจำวัน (spatial-temporal contexts of everyday life) ของผู้คนในพื้นที่ต่างๆ ในโลก<sup>47</sup>

กระแสโลกาภิวัตน์ที่นำพาข้อมูลข่าวสาร ภาพ เสียงผ่านสื่อต่างๆ ไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเทอร์เน็ตที่กลายเป็น “สื่ออินดี้ (indymedia)”<sup>48</sup> ทำให้เกิดการแพร่กระจายสิ่งที่ไม่เมตติ ฮูวารีนเนน (Matti Hyvarinen) เรียกว่า “ความคาดหวังในแนวราบ (expectational horizon)” ไปยังกลุ่มคนที่มีประสบการณ์ร่วมในส่วนอื่นๆ ของโลก<sup>49</sup> กรณี

<sup>46</sup> Manuel Castells. 2000. “Materials for an Exploratory Theory of the Network Society”. pp. 20-21.

<sup>47</sup> John B. Thompson. “The Globalization of Communication”, in David Held and Anthony McGrew. 2003. Op.,cit. pp. 252-257.

<sup>48</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Chris Atton. “Reshaping Social Movement Media for a new Millennium”. *Social Movements Studies*. 2:1 (April 2003): 3-15.

<sup>49</sup> Matti Hyvarinen. “The Merging of Context into Collective Action”, in Ricca Edmonson. *The Political Context of Collective Action*. (London: Routledge, 1997). pp. 44-45.

ตัวอย่างของการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในพื้นที่หนึ่งที่สร้างแรงบันดาลใจหรือเป็นต้นแบบสำหรับการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวในพื้นที่อื่นๆ เห็นได้จากการเคลื่อนไหวของขบวนการชาปาติस्ताในเม็กซิโก ประเทศเม็กซิโก เมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1994 เพื่อต่อต้านข้อตกลงเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ และรัฐบาลเม็กซิโก ซึ่งวอลเลอ์สไตน์ มองว่าได้กลายเป็น “ฮีโร (heroic model)” ให้กับขบวนการอื่นๆ<sup>50</sup> หรือการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่ซีแอตเติลเมื่อปี 2542 ในการประชุมระดับรัฐมนตรีองค์การการค้าโลก ซึ่งดาวิด เวนเตอร์ (Dawid Venter) และอิฆนาทียุส สวอร์ต (Ignatius Swart) ชี้ว่าเปรียบเสมือนกับพิมพ์เขียวให้การชุมนุมประท้วงอื่นๆ<sup>51</sup> (โดยเฉพาะการชุมนุมประท้วงเมื่อมีการประชุมองค์การโลกบาล)

โลกาภิวัตน์ทางการติดต่อสื่อสารยังก่อให้เกิดในสิ่งที่อุลริช เบค (Ulrich Beck) เรียกว่า “ชุมชนที่ไม่อิงกับสถานที่ และสถานที่ที่ไม่อิงกับชุมชน” (places without community and communities without place) กล่าวคือ ชุมชนท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องถูกจำกัดกรอบของวิถีชีวิตวัฒนธรรม หรือการดำเนินชีวิตให้ติดกับพื้นที่ดั้งเดิม ในทำนองเดียวกันพื้นที่ในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องอิงกับชุมชนหนึ่งชุมชนใดหรือกลุ่มคนหนึ่งกลุ่มคนใดเพียงกลุ่มเดียว สิ่งนี้ส่งผลทำให้แม้กระทั่งขบวนการเคลื่อนไหวในท้องถิ่นสามารถกลายเป็น “องค์ประธานทางการเมืองระดับโลก (global political

<sup>50</sup> Immanuel Wallerstein. *The Zapatistas: The Second Stage*. 2005. Available from [www.why-war.com/news/read.php?id=45448&printme](http://www.why-war.com/news/read.php?id=45448&printme)

<sup>51</sup> Dawid Venter and Ignatius Swart. “Anti-globalization organization as a fourth generation people’s movement”. In Roland Robertson and Kathleen E. White. (eds). 2003. *Globalization Vol. VI*. p. 379.

subjectivity)” หรือตัวแสดงทางการเมืองในระดับโลกได้เช่นเดียวกับรัฐชาติหรือบรรษัทข้ามชาติ<sup>52</sup>

การเปิดกว้างของพื้นที่ในประชาสังคมระดับโลก ทำให้เกิดอาณาบริเวณ (domain) สำหรับการต่อสู้ และการปะทะกันทางความคิดในการเมืองและทางสังคมของกลุ่มต่างๆ รวมถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมข้ามชาติ ที่อยู่นอกเหนืออาณาบริเวณของรัฐ และข้ามพ้นระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบเวสฟาเลีย ที่รัฐเป็นตัวแสดงหลักแบบผูกขาดแต่เพียงผู้เดียว ได้ก่อให้เกิดสิ่งที่แอนดรู ลิงค์เลเทอร์ (Andrew Linklater) เรียกว่า “ระเบียบโลกยุคหลังเวสฟาเลีย (post-Westphalia order) โดยที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือองค์กรพัฒนาสังคมระหว่างประเทศ รวมไปถึงตัวแสดงอื่นๆ ที่ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นรัฐ ประกอบกันเป็นตัวแสดงที่อยู่ใน “ชุมชนโลกยุคหลังเวสฟาเลีย (post-Westphalia communities)”<sup>53</sup>

ระเบียบโลก และชุมชนโลกยุคหลังเวสฟาเลียยังเปิดพื้นที่ให้กับพลเมืองแบบใหม่ที่อาจไม่ได้ความผูกพันกับชุมชนการเมืองแบบเดิมนั้นคือรัฐชาติ จอห์น อูร์รี (John Urry) ได้จำแนกพลเมืองแบบใหม่นี้ออกเป็น 5 ประเภท<sup>54</sup> ได้แก่ พลเมืองทางนิเวศน์ (ecological citizenship) ซึ่งมีอัตลักษณ์ร่วมกันในความตระหนักถึงปัญหาที่มีต่อระบบนิเวศน์ของโลก และ

<sup>52</sup> Ulrich Beck. *Democracies without Enemies*. (Cambridge: Polity Press, 1998). Chapter 3.

<sup>53</sup> Andrew Linklater. *The Transformation of Political Community*. (Cambridge: Polity Press, 1998). p. 181.

<sup>54</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน John Urry. *Globalization and Citizenship*. Paper given to the World Congress of Sociology, Montreal, July 1998. Available from [www.comp.lancs.ac.uk/sociology/papers/Urry-Globalization-and-Citizenships.pdf](http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/papers/Urry-Globalization-and-Citizenships.pdf) . Pp. 3-4.

คำนึงถึงอนาคตของคนรุ่นต่อไป พลเมืองทางวัฒนธรรม (cultural citizenship) ซึ่งเป็นพลเมืองที่อยู่บนฐานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดียวกัน แม้ว่าอาจไม่ได้อยู่ในประเทศเดียวกัน พลเมืองบนฐานของชนกลุ่มน้อย (minority citizenship) เป็นพลเมืองที่เป็นคนกลุ่มน้อยของประเทศ และอาจมีการลี้ภัยไปยังประเทศต่างๆ แต่ยังคงมีสำนึกในความเป็นชุมชนเดียวกัน พลเมืองที่มีจิตสำนึกระดับโลก (cosmopolitan citizenship) เป็นพลเมืองโลกที่มีความคิดและจิตสำนึกไม่ได้จำกัดภายใต้ขอบเขตของรัฐชาติ และพลเมืองประเภทสุดท้ายได้แก่ พลเมืองที่มีการเคลื่อนที่ในระดับโลก (mobility citizenship) ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีกิจกรรมหรือต้องดำเนินชีวิตข้ามพรมแดนประเทศอยู่ตลอดเวลา

จะเห็นได้ว่าพลเมืองประเภทต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงปัญหา หรือคุณลักษณะที่เปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อันเป็นผลจากโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาโลกเอดส์ ซึ่งทำให้เกิดสภาวะสังคมที่ เบค เรียกว่า “สังคมความเสี่ยงระดับโลก (world risk society)” และทำให้ความปรองดองในสังคมที่เป็นผลผลิตของสภาวะสมัยใหม่ และระบบโลกแบบเวสฟาเลียเริ่มแตกสลาย<sup>55</sup> สภาวะดังกล่าวทำให้พลเมืองโลกเรียกร้องสิทธิที่แตกต่างออกไปจากสิทธิของความเป็นพลเมืองดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็น สิทธิที่จะลี้ภัย สิทธิที่จะกลับประเทศเดิม โดยยังคงได้รับสิทธิดั้งเดิม สิทธิที่จะนำพาวัฒนธรรมของตนไปยังประเทศใหม่ สิทธิที่จะซื้อสินค้า สิทธิที่จะรวมตัวเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม สิทธิที่จะเดินทางไปพักผ่อนยังประเทศต่างๆ สิทธิที่จะอยู่อาศัยกับสิ่งแวดล้อม สิทธิที่จะสะท้อนความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ไปเผชิญมา สิทธิที่จะทำเพื่อคนรุ่นต่อไป เป็นต้น<sup>56</sup>

<sup>55</sup> Ulrich Beck. *Living in the World Risk Society*. A Hobhouse Memorial Public Lecture. London School of Economic and Political Science. February 15, 2006.

<sup>56</sup> John Urry. 1998. *Globalization and Citizenship*. p. 5.

และในท้ายที่สุดรูปธรรมของปรากฏการณ์ของการเรียกร้องสิทธิพลเมืองโลก นั้นจะแสดงให้เห็นในลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในระดับโลก เครือข่ายเอ็นจีโอข้ามชาตินั้นเอง

### **3.2 ประชาสังคมนะดับโลก: ข้อถกเถียง และมุมมองแบบลึอกใหม่ ต็อก เกอะวิลลลใหม่ และกรัฒชีใหม่**

เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องประชาสังคม ที่ผ่านมาได้มีการตีความหรือให้คำอธิบายแนวคิดเรื่องประชาสังคมนะดับโลกหลากหลายแนวทาง และแต่ละมุมมองได้สะท้อนให้เห็นถึงจุดยืนของรากฐานแนวคิดที่มีต่อประชาสังคมที่แตกต่างกันตามสกุลของแนวคิด โดยทั่วไปแล้ว เราอาจจำแนกแนวทางการอธิบายประชาสังคมนะดับโลกได้เป็นสามมุมมองได้แก่ มุมมองแบบลึอกใหม่ มุมมองแบบต็อกเกอะวิลลลใหม่ และมุมมองแบบกรัฒชีใหม่

#### **3.2.1 ความเป็นไปไม่ได้ของประชาสังคมนะดับโลกในมุมมองแบบลึอก เดิม และความเป็นไปได้ของประชาสังคมนะดับโลกในมุมมองแบบลึอก ใหม่**

จากที่ได้กล่าวไปในส่วนที่สองถึงมุมมองเรื่องประชาสังคมแบบลึอก จะเห็นถึงข้อสังเกตที่สำคัญในแนวคิดของลึอกนั่นคือ ประชาสังคมเป็นการแยกจากสภาวะธรรมชาติและเป็นการก้าวเข้าสู่ระเบียบในสังคมในเรื่อง การใช้อำนาจบังคับโดยชอบธรรม จากข้อสังเกตดังกล่าวจะเห็นได้ว่า คู่ตรงข้ามของประชาสังคมในทัศนะของลึอกไม่ใช่รัฐ หากแต่เป็น “สภาวะธรรมชาติ (state of nature)” หรือ “สังคมที่ไม่เป็นอารยะ (uncivil society)” และเงื่อนไขของสังคมที่จะหลุดออกจากสภาวะธรรมชาติ หรือความเป็นอนารยะของสังคมก็คือ การมี “สังคมการเมือง” ที่ทำหน้าที่จัด

ระเบียบในสังคม ผ่านการใช้อำนาจบังคับโดยชอบธรรม (legitimate coercive power)<sup>57</sup>

ประเด็นหลักเมื่อมีการเทียบเคียงแนวคิดเรื่องประชาสังคม “ระดับรัฐชาติ” และประชาสังคม “ระดับโลก” ตามแนวคิดแบบบล็อก และเป็นข้อถกเถียงสำคัญที่นักวิชาการได้ตั้งข้อสงสัยเรื่อง “ความเป็นไปไม่ได้ของประชาสังคมระดับโลก” ก็คือ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นระบบที่มีลักษณะอนาธิปไตย กล่าวคือ ไม่มี “ศูนย์อำนาจกลาง” หรือ “รัฐบาลโลก” ที่จะคอยสร้างระเบียบให้กับสังคมระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเปรียบเสมือน “สภาวะธรรมชาติ” ซึ่งตัวแสดงที่อยู่ภายในระบบดังกล่าวต้องทำการ “ช่วยตัวเอง (self-help)” เพื่อความอยู่รอด บนฐานของพลังอำนาจของตน

จากมุมมองดังกล่าว ทำให้ “ประชาสังคมระดับโลก” เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ในทางตรรกะ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการที่สนับสนุนแนวคิดเรื่องประชาสังคมโลกพยายามชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ปัจจุบันในลักษณะที่เรียกว่า “การจัดการปกครองระดับโลกที่ไม่ใช่รัฐบาลโลก (global governance without global government)” กล่าวคือ แม้ว่าจะระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะดำเนินไปภายใต้สภาวะอนาธิปไตยและขาดซึ่งรัฐบาลโลกที่เป็นผู้สร้างระเบียบ และใช้อำนาจบังคับอย่างชอบธรรม แต่ในปัจจุบันระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเต็มไปด้วย “การจัดการปกครองระดับโลก (global governance)” ที่ครอบคลุมในประเด็นเฉพาะ (functional) ที่หลากหลาย ครอบคลุมพื้นที่หรือภูมิภาคต่างๆ และครอบคลุมตัวแสดงต่างๆ ที่ไม่จำกัดเฉพาะภาครัฐ<sup>58</sup>

<sup>57</sup> Mark Jensen. 2006. “Concepts and Conceptions of Civil Society”, pp. 44-45.

<sup>58</sup> Robert Keohane. *Global Governance and Democratic Accountability*. A Miliband Lecture at the London School of Economics, May 17, 2002. p. 3.

การจัดการปกครองระดับโลก ตามมุมมองของเจมส์ โรสเนา (James Rosenau) ประกอบไปด้วยระบบกฎเกณฑ์ และกลไกในการดำเนินงาน เพื่อให้ระบบสามารถรักษาเสถียรภาพและความเป็นอันหนึ่งอันเดียว รวมทั้งสามารถผลักดันให้บรรลุเป้าประสงค์ของการจัดการปกครองนั้นๆ ได้<sup>59</sup> ซึ่งในแง่นี้การจัดการปกครอง (governance) มีส่วนคล้ายคลึงกับรัฐบาล (government) สิ่งที่แตกต่างกันก็คือ รูปแบบของกฎเกณฑ์ และการบังคับใช้กฎเกณฑ์ของรัฐบาลเป็นไปในลักษณะที่เป็นทางการ แต่รูปแบบของกฎเกณฑ์ของการจัดการปกครองจะมีลักษณะที่หลากหลาย ตั้งแต่เครือข่าย กฎเกณฑ์แบบไม่เป็นทางการ และตัวแสดงที่เกี่ยวข้องมีความหลากหลาย ตั้งแต่ภาคประชาสังคม องค์กรธุรกิจ รวมไปถึงองค์การระหว่างประเทศ

ดังนั้นหากพิจารณาในแง่นี้ การจัดการปกครองระดับโลกในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน ฯลฯ ได้สร้าง “ระบบกฎเกณฑ์ (rule systems)” และ “ปริมนทลของอำนาจ (sphere of authority)” ขึ้นมา โดยไม่จำเป็นต้องมีกองกำลังทหาร หรือ ตำรวจโลก เป็นหน่วยงานบังคับใช้อำนาจ ด้วยเหตุนี้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงไม่ได้เป็นระบบที่ “ไร้ระเบียบ” แต่โดยสิ้นเชิง ในทางกลับกัน ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นระบบที่เต็มไปด้วยกฎระเบียบที่ซ้อนทับกันอยู่หลายชั้น (multi-layered governance) และในหลายกรณีกฎระเบียบเหล่านี้ได้กลายเป็น “พันธะกรณี” ทั้งที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการที่ทำให้รัฐบาลในประเทศต่างๆ ต้องปฏิบัติตาม

59

James N. Rosenau. “Governance in a New Global Order”. In David Held and Anthony McGrew. (ed). *Governing Globalization: Power, Authority and Global Governance*. (Cambridge: Polity Press, 2002). p. 72.

ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะไม่ได้มี “รัฐบาลโลก” คอยทำหน้าที่บังคับใช้อำนาจ และดูแลให้เกิดระเบียบภายในระบบ อย่างไรก็ตาม ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่จำเป็นว่าจะต้องอยู่ภายใต้ “สภาวะธรรมชาติ” หรือ “อนาธิปไตย” เสมอไป ในทางกลับกัน ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเต็มไปด้วยเครือข่ายโยงใยของสถาบัน กฎเกณฑ์ และรูปแบบของ “การจัดการปกครอง” ในลักษณะต่างๆ ทั้งที่ดำเนินการโดยองค์การระหว่างประเทศ (International organization: IOs) องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (International non-governmental organizations: INGOs) หรือกระทั่งองค์กรภาคธุรกิจ เช่น องค์กรจัดลำดับความน่าเชื่อถือ (credit rating agencies) และ อนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ (International commercial arbitration)<sup>60</sup> ซึ่ง “การจัดการปกครอง” เหล่านี้ได้สร้าง “ระเบียบ” บางอย่างให้เกิดขึ้นกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และสำหรับ นักวิชาการที่สนับสนุนแนวคิดเรื่อง “การจัดการปกครอง” มองว่า สิ่งนี้ เปรียบเสมือนระเบียบโลกใหม่ (new global order)<sup>61</sup>

หากพิจารณาว่า ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่ได้อยู่ใน “สภาวะธรรมชาติ” โดยมีเครือข่ายโยงใยของ “การจัดการปกครอง” เป็นกลไกที่คอยสร้างระเบียบให้กับระบบ เราอาจจะอนุมานตามแนวคิดประชาสังคมแบบลือค “ใหม่” ได้ว่า “ประชาสังคมระดับโลกเป็นสิ่งที่เป็นไปได้”

<sup>60</sup> Saskia Sassen. “Embedding the Global in the National”, in Roland Robertson and Kathleen E. White (ed). *Globalization: Critical Concepts in Sociology Vol. II*. (London : Routledge, 2003).

<sup>61</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน David Held and Anthony McGrew. “Introduction”. In David Held and Anthony McGrew. (ed). *Governing Globalization*. 2002. pp. 9-11. และ Anne-Marie Slaughter. *A New World Order*. (Princeton: Princeton University Press, 2004).

### 3.2.2 องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศในฐานะองค์กรภาคประชาสังคมระดับโลกในมุมมองแบบต็อกเกอะวิลส์ใหม่

จากที่ได้กล่าวมาในส่วนที่สองจะเห็นได้ว่าตรรกะเรื่องประชาสังคมตามที่เสนอของต็อกเกอะวิลส์ คือการรวมกลุ่มของพลเมืองเป็นองค์กรสมาคม โดยการรวมกลุ่มเป็นองค์กรสมาคมมีบทบาทที่สำคัญสามประการ ได้แก่ ประการแรก การเป็นกลไกช่วยให้ปัจเจกชนเรียนรู้ที่จะเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม ประการที่สอง การเป็นโรงเรียนประชาธิปไตยช่วยพัฒนาทักษะทางความคิด และหล่อหลอมทักษะทางสังคมให้กับสมาชิกในกลุ่มองค์กร และประการที่สาม การเพิ่มศักยภาพและลดทอนอำนาจเชิงศีลธรรมของเสียงส่วนใหญ่ และเพื่อให้เกิดการแข่งขันทางด้านความคิดอีกด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาธิปไตย<sup>62</sup>

เมื่อนำเอาแนวคิดของต็อกเกอะวิลส์มาใช้กับ “ประชาสังคมระดับโลก” พบว่า หัวใจสำคัญของประชาสังคมระดับโลก รวมถึงการเกิดประชาธิปไตยระดับโลกจะอยู่ที่บทบาทของ “องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ (INGOs)” จอห์น โบลี (John Boli) และจอร์จ ทมัส (George Thomas) ซึ่งเห็นว่าสถานะอำนาจหรือบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศอยู่บนฐานของ “งานอาสาสมัครที่มีเหตุมีผล (rational voluntarism)” กล่าวคือ องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศจะมีบทบาทในการเป็นตัวกลางที่คอยระดมทรัพยากรจากพลเมืองของประเทศต่างๆ หรืออาจเรียกได้ว่า “พลเมืองโลก (world citizenship)” ที่อาสาที่จะ

<sup>62</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในเชิงอรรถที่ 21 และใน Michael Goodhart. “Civil Society and the Problem of Global Democracy”. 2005. p. 6.

ทำงานเพื่อหา “ทางออกที่มีเหตุผล (rational solutions)” ต่อปัญหาทางสังคมระดับโลก<sup>63</sup>

มาร์กาเรต เคค (Margaret Keck) และแคทริน ซิคคิง (Kathryn Sikkink) ชี้ว่าเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ หรือ “เครือข่ายสนับสนุนข้ามชาติ (transnational advocacy network)” ได้กลายเป็นตัวแสดงหนึ่งที่มีความสำคัญในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในยุคปัจจุบัน เพราะเป็นตัวสร้างความเชื่อมโยงระหว่างประชาสังคม องค์กรการระหว่างประเทศ ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการระดมทรัพยากรให้กับ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะทรัพยากรทางการเงิน เท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงทรัพยากรบุคคล ข้อมูล และองค์ความรู้อีกด้วย<sup>64</sup>

ความสำคัญของเครือข่ายสนับสนุนข้ามชาติหรือองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศเห็นได้ชัดเจนจากจำนวนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากขององค์กรเหล่านี้ จากเดิมที่ในช่วงเริ่มต้นศตวรรษที่ 20 มีจำนวนเพียง 176 องค์กร ในปี ค.ศ. 1996 เพิ่มเป็น 38,243 องค์กร<sup>65</sup> (มีเงินหมุนเวียนต่อปี กว่า 1.3 ล้านล้านเหรียญสหรัฐ) มีพนักงานเต็มเวลากว่า 39.5 ล้านคน

---

<sup>63</sup> John Boli and George M. Thomas. “INGOs and the Organization of World Culture”, in Paul F. Diehl. (ed). *The Politics of Global Governance*. (Boulder and London: Lynne Rienner Publishers, 2001). p. 63 and 73.

<sup>64</sup> Margaret E. Keck and Kathryn Sikkink. “Transnational Advocacy Networks in International Politics: Introduction”, in Karen Mingst and Jack Synder. *Essential Readings in World Politics. 2<sup>nd</sup> edition*. (New York: W.W. Norton and Company, 2001). p. 222.

<sup>65</sup> David Held and Anthony McGrew. “Introduction”. In David Held and Anthony McGrew. (ed). *Governing Globalization*. 2002. p. 7.

และมีอาสาสมัครกว่า 190 ล้านคนทั่วโลก)<sup>66</sup> นอกจากการเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณแล้ว จะเห็นได้ว่าในเชิงคุณภาพ บทบาทขององค์กรเหล่านี้เพิ่มขึ้นมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามเย็น ซึ่งเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศได้ผลักดันประเด็นทางสังคมให้กลายเป็นประเด็นระดับโลก ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องโลกร้อน (global warming) ประเด็นเรื่องการจัดตั้งศาลคดีอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court) หรือประเด็นเรื่องการต่อต้านกัมบระเบิด และผลักดันให้กัมบระเบิดเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย การรณรงค์ให้ลดหนี้ให้กับประเทศยากจน รวมถึงการต่อต้านการผลักดันข้อตกลงพหุภาคีว่าด้วยการลงทุน (Multilateral Agreements on Investment: MAI)<sup>67</sup>

จากจำนวน และบทบาทที่เพิ่มขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศนี้เองที่ทำให้ ศูนย์ศึกษาประชาสังคมของมหาวิทยาลัยจอร์นส์ ฮอปคินส์ ชี้ให้เห็นถึง ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การปฏิวัติองค์กรสมาคมระดับโลก (global associational revolution)” ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ต่อเนื่องไปยังต้นศตวรรษที่ 21 ในแทบทุกภูมิภาคของโลก<sup>68</sup>

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของอิทธิพลขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ หรือประชาสังคมระดับโลกที่มีต่อ “ประชาธิปไตยระดับโลก” นั้น ยังมีหลายฝ่ายที่ตั้งประเด็นคำถามหรือข้อสงสัยอยู่ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นสองประเด็นหลักๆ ได้แก่ ประการแรก องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศเป็นตัวแสดงที่ขาดซึ่งโครงสร้างที่สามารถตรวจสอบได้ หรืออาจ

<sup>66</sup> Salamon, Sokolowski and List. 2003. *Global Civil Society: An Overview*. p. 14.

<sup>67</sup> Richard Falk and Andrew Strauss. “Toward Global Parliament”. *Foreign Affairs*. 80:1 (January/February 2001). p. 214.

<sup>68</sup> Lester M. Salamon, S. Wojciech Sokolowski and Regina List. 2003. *Global Civil Society: An Overview*. pp. 1-3.

กล่าวได้ว่าเป็นโครงสร้างการทำงานที่ขาดความเป็นประชาธิปไตย ต่างจากรัฐบาลที่ได้รับการเลือกตั้ง และต้องรับผิดชอบต่อประชาชนที่เลือกรัฐบาลเข้ามาทำหน้าที่<sup>69</sup> ประการที่สอง การมีส่วนร่วมในองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ มีความแตกต่างจากการมีส่วนร่วมแบบเดิมที่นำเสนอไว้ในงานของต็อกเกอะวิลล์ กล่าวคือต็อกเกอะวิลล์ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของพลเมืองในองค์กรสมาคมในลักษณะของ “การเผชิญหน้า (face-to-face relation)” ที่เอื้อให้เกิดการถกเถียงและมีส่วนร่วมโดยตรง ในขณะที่การมีส่วนร่วมในองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ มักเป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่โรเบิร์ต พัตนัม (Robert Putnam) ใช้คำว่าสมาคมลำดับสาม (tertiary association)<sup>70</sup> ซึ่งหมายถึงการมีส่วนร่วมหรือเข้าเป็นสมาชิกในองค์กรหรือสมาคมที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ที่สมาชิกในองค์กรอาจไม่มีการพบปะสังสรรค์แบบเผชิญหน้ากัน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับองค์กรนอกจากการบริจาคเงินแล้ว มีแค่การมีผู้นำร่วมกัน มีทัศนคติหรืออุดมคติในประเด็นเฉพาะร่วมกัน

กระนั้นก็ดี หากพิจารณาอีกแง่หนึ่ง จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมผ่านองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศสามารถอุดช่องว่างการมีส่วนร่วมที่รัฐบาลหรือพรรคการเมืองในฐานะตัวแทนของประชาชนไม่สามารถตอบสนองได้ โดยเฉพาะในประเด็นที่มีขอบข่ายที่อยู่เหนือขอบเขตของชาติ เช่น ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม ประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน เห็นได้จากการที่มีคนกว่า 190 ล้านคนทั่วโลกที่พร้อมร่วมดำเนินกิจกรรมอาสาสมัคร

---

<sup>69</sup> Kenneth Anderson and David Rieff. “Global Civil Society: A Sceptical View”, in Mary Kaldor, Helmut Anheier and Marlies Glasius. (ed). *Global Civil Society Yearbook 2004*. (Oxford: Oxford University Press, 2001). P. 29.

<sup>70</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Robert Putnam. “Bowling Alone: America Declining Social Capital”. *Journal of Democracy*. 6:1 (January 1995): 65-78.

กับองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ และพร้อมบริจาคเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรเหล่านั้น และแม้ว่าการมีส่วนร่วมของพลเมืองอาจจะไม่ได้เป็นไปในลักษณะ “การพบปะเผชิญหน้า” และอาจเข้าข่ายที่มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ว่า “การมีส่วนร่วมผ่านการเซ็นต์เช็ค (cheque-book participation)” หรือการแจ้งข่าวผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) แต่วิลเลียม มาโลเนย์ (William Maloney) ชี้ว่า “อย่างน้อยที่สุดผู้บริจาคได้เลือกองค์กรที่จะบริจาคที่พวกเขาสามารถเคลื่อนไหว หรือดำเนินการที่สะท้อนความคิดเห็นของพวกเขาได้”<sup>71</sup>

ที่สำคัญ บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศได้ก่อให้เกิดสิ่งที่จอห์น จี. รัจจี (John G. Ruggie) เรียกว่า “พื้นที่สาธารณะระดับโลก” (global public domain) ซึ่งก็คือ “พื้นที่ที่เป่าประสงค์ทางสังคม และบทบาทของตัวแสดงและภาคสังคมต่างๆ ได้รับการแสดงออกและแข่งขันกัน”<sup>72</sup> ทั้งนี้พื้นที่สาธารณะระดับโลกในปัจจุบันแตกต่างจากพื้นที่สาธารณะระดับโลกในยุคเวสฟาเลีย เพราะในยุคเวสฟาเลียพื้นที่สาธารณะระดับโลกจำกัดเฉพาะ “ตัวแสดงรัฐ” เท่านั้น ในขณะที่พื้นที่สาธารณะระดับโลกแบบใหม่เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างสำหรับตัวแสดงในภาคประชาสังคมอื่นๆ รวมทั้งกลุ่มธุรกิจ

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศในพื้นที่สาธารณะระดับโลกได้เข้ามาคะคานและตรวจสอบการดำเนินงานของบริษัทข้ามชาติ

<sup>71</sup> William A. Maloney. “Contracting out the Participation function”, in Jan W. van Deth. et.al. (eds). *Social Capital and European Democracy*. (London: Routledge, 1999). p. 114.

<sup>72</sup> John Gerard Ruggie. *Reconstituting the Global Public Domain: Issues, Actors and Practices*. KSG Faculty Research Working Paper Series Number RWP04-031. July 2004. p. 9.

บทบาทดังกล่าวเห็นได้จากการเข้าร่วมผลักดัน หรือกระทั่งคัดค้าน กฎระเบียบ ดังกรณีที่ต้องคร่ำครึพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศกว่า 600 องค์กร ใน 70 ประเทศได้รวมตัวกันต่อต้านข้อตกลงพหุภาคีว่าด้วยการลงทุน (MAI) ทั้งการเคลื่อนไหวบนท้องถนน และการรณรงค์ผ่านอินเทอร์เน็ต หรือการ เป็นปากเสียงในการผลักดันให้บริษัทข้ามชาติเข้ามาช่วยเหลือเรื่องโรค เอ็ดส์ในทวีปแอฟริกา<sup>73</sup>

### 3.2.3 การเมืองว่าด้วยประชาสังคมระดับโลกในมุมมองแบบกริมซีใหม่

ประชาสังคมในมุมมองของกริมซีแสดงให้เห็นถึงนัยที่สำคัญสอง ประการ ได้แก่ ประการแรก ประชาสังคมคืออาณาบริเวณที่ไม่มีอำนาจ ผูกขาดโดยรัฐ และมีตรรกะของการใช้อำนาจที่อยู่บนฐานของ “ความ ยินยอม” ไม่ใช่การใช้อำนาจบังคับ ประการที่สอง ประชาสังคมเป็นอาณา บริเวณที่เป็นแหล่งรวมแห่งความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม และอุดมการณ์ ที่มีการขัดแย้งและต่อสู้ทางอุดมการณ์เพื่อครอบครองความเป็นใหญ่ ทั้งนี้ ประชาสังคมซึ่งถือเป็นหนึ่งในปริมณฑลในโครงสร้างส่วนบน นอกจากจะมี ส่วนกำหนดหรือส่งอิทธิพลต่อโครงสร้างฐานล่างซึ่งเป็นปริมณฑลใน ส่วนของความสัมพันธ์ทางการผลิตแล้ว ยังถูกกำหนดหรือได้รับอิทธิพลจาก โครงสร้างเบื้องล่างด้วย

ในแง่นี้หากเทียบเคียงแนวคิดประชาสังคมในระดับโลก สิ่งที่ต้องทำ การพิจารณาจะมีอยู่สองประการได้แก่ ประการแรกโครงสร้างความสัมพันธ์ ทางการผลิตแบบทุนนิยมในระดับโลกที่เปรียบเสมือน “โครงสร้างฐานล่าง” ที่จะส่งผลกระทบต่อประชาสังคมระดับโลก ประการที่สอง ความขัดแย้งในเชิง วัฒนธรรมและอุดมการณ์ของตัวแสดงต่างๆ ในพื้นที่ประชาสังคมระดับโลก ซึ่งเปรียบเสมือนสงครามแย่งชิงพื้นที่ และความเป็นใหญ่ในเชิงอุดมการณ์

<sup>73</sup> Ruggie. 2004. *Reconstitution the Global Public Domain*. pp. 20 and 28-30.

ในงานของร็อบเบิร์ต คอกซ์ (Robert Cox) ซึ่งได้ใช้แนวคิดประชาสังคมของกร็อมซี ในการวิเคราะห์ประชาสังคมระดับโลก ได้ชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์ระหว่างฝ่ายที่พยายามผลิตซ้ำความสัมพันธ์ที่เหนือกว่าของทุนนิยมโลก และฝ่ายที่ต่อต้านความเป็นใหญ่ในเชิงอุดมการณ์ของทุนนิยมโลก เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีขอบเขตการเคลื่อนไหวข้ามชาติ เช่นเดียวกัน<sup>74</sup>

ในการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ของทั้งสองฝ่าย เราจะเห็นถึงการชู “อุดมการณ์” รวมถึงการใช้วิธีการหรือยุทธศาสตร์ที่ต่างกัน ในส่วนของฝ่ายทุนนิยมโลกที่มีบริษัทข้ามชาติเป็นตัวแสดงหลักมีความเหนือกว่าในด้านทรัพยากร เห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่าในปี ค.ศ. 2002 บริษัทข้ามชาติจำนวน 64,000 บริษัท มีบริษัทลูกทั่วโลกกว่า 870,000 บริษัท จ้างพนักงานมากกว่า 53 ล้านคน มีเงินลงทุนตรงสะสม (FDI Stock) มากกว่า 7 ล้านล้านเหรียญสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ.1980 ถึงมากกว่า 10 เท่าตัว<sup>75</sup> ดังนั้นบริษัทข้ามชาติจึงใช้ความเหนือกว่าทางทรัพยากรในการเข้าถึงรัฐบาลและองค์การระหว่างประเทศ รวมถึงเข้าถึงสื่อมวลชนระดับโลกอีกด้วย ในส่วนของฝ่ายองค์กรในภาคประชาสังคมระดับโลก เราจะเห็นได้ถึงความพยายามในการใช้วิธีการเรียกร้องบนท้องถนน รวมไปถึงการใช้ “สื่ออินดี้” ดังเช่นอินเทอร์เน็ตในการระดมเสียงสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชนทั่วโลก ดังที่เห็นได้ในกรณีของการระดมเสียงสนับสนุนต่อต้านข้อตกลงพหุภาคีว่าด้วยการลงทุน (MAI) ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

<sup>74</sup> Robert Cox. “Civil Society at the Turn of the Millennium: Prospects for an Alternative World Order”. *Review of International Studies*. 25 (1999). pp. 10-11.

<sup>75</sup> United Nations Conference on Trade and Development. *World Investment Report 2003*. (New York and Geneva: United Nations, 2003). p. 23.

รูปธรรมของการต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์ของทั้งสองฝ่ายสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากสร้างเวทีขึ้นมาเสนออุดมการณ์ ซึ่งฝ่ายทุนนิยมโลกสร้างเวที สมัชชาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ซึ่งจัดประชุมที่เมืองดาวอส (Davos) ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ทุกปี และเวทีดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ รวมถึงองค์กรระหว่างประเทศ ดังเช่น สหประชาชาติ ธนาคารโลก ฯลฯ เพื่อเป็นการตอบโต้ ฝ่ายภาคประชาสังคมได้สร้างเวที “สมัชชาสังคมโลก (World Social Forum)” ขึ้นมาในปี ค.ศ. 2001 ที่ปอร์โต อัลเลเกร ประเทศบราซิล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาแนวทางในการตอบโต้โลกาภิวัตน์แบบเสรีนิยมใหม่อย่างชัดเจน

รูปแบบการเคลื่อนไหวของตัวแสดงต่างๆ ในประชาสังคมระดับโลกในตัวแบบกรีมซีใหม่นี้ มีความแตกต่างจากแนวคิดของกรีมซีเดิม โดยกิดอน เบเคอร์ (Gideon Baker) ชี้ว่า ความแตกต่างดังกล่าวอยู่ที่รูปแบบการเคลื่อนไหวที่ตัวแสดงในประชาสังคมระดับโลกที่มีลักษณะแบบ “ไม่เป็นลำดับชั้น (non-hierarchical mode of coordination)” ต่างจากประชาสังคมภายในประเทศที่มีลักษณะการเคลื่อนไหวค่อนข้างเป็นลำดับชั้นที่นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์ หรือพรรคสังคมนิยม<sup>76</sup> อย่างไรก็ตาม แม้ว่ายุทธศาสตร์ หรือรูปแบบการเคลื่อนไหวภายในปริมนทลประชาสังคมระดับโลกจะมีความแตกต่างจากแนวคิดประชาสังคมแบบกรีมซีเยน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการให้ความสำคัญกับ “การเมืองว่าด้วยการแย่งชิงความเป็นใหญ่เชิงอุดมการณ์ภายในพื้นที่ประชาสังคม” ซึ่งกำหนดหรือได้รับอิทธิพลโดยโครงสร้างส่วนล่าง นั่นคือระบบทุนนิยมโลกนั่นเอง

---

<sup>76</sup> Gideon Baker. “Saying global civil society with rights”. In Gideon Baker and David Chandler. (eds). 2005. *Global Civil Society*. p. 127.

#### IV. บทสรุป

บทความนี้เริ่มต้นด้วย “ความหลากหลาย” ของแนวคิดเรื่องประชาสังคม ในกาละ และเทศะต่างๆ ต่อมาผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นถึงจุดร่วมของแนวคิดที่หลากหลาย ซึ่งผู้เขียนจะใช้เป็น “แก่น” ในการพิจารณาว่าประชาสังคมจะสามารถมี “ความเป็นระดับโลก” ได้มากน้อยเพียงใด ในส่วนส่งท้ายของบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนจะพยายามตอบคำถามดังกล่าว โดยอยู่บนฐานของการวิเคราะห์ทางทฤษฎี และเชิงประจักษ์ดังที่ได้นำเสนอไปแล้วในส่วนต่างๆ ของบทความ

หากพิจารณาจากแก่นที่ผู้เขียนได้สรุปเป็นนิยามไว้ว่า “ประชาสังคมคือ “พื้นที่” หรือ “ปริมาตร” ที่มีความเป็นอารยะ และได้รับการกำหนดกฎเกณฑ์โดยกรอบกฎหมายหรือกฎเกณฑ์บางประการ ซึ่งเอื้อต่อการที่สมาชิกในพื้นที่ดังกล่าวจะแสดงออกซึ่งความต้องการของตนหรือกลุ่มบนฐานของเหตุและผล” จะเห็นได้ว่า เงื่อนไขสำคัญที่จะสร้างสภาพแวดล้อมที่มีความเป็นอารยะคือ “กรอบกฎเกณฑ์” นั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏ ไม่เฉพาะภายในรัฐชาติเท่านั้น หากรวมถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย

ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว และดังที่นักวิชาการด้าน “การจัดการปกครองระดับโลก” ได้ชี้ให้เห็นแล้ว จะพบว่า ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แม้ว่าจะเป็น “ระบบ” ที่เป็นอนาธิปไตยในแง่ที่ว่า ไม่มี “ศูนย์กลางกลาง” หรือ “รัฐบาลโลก” ทำหน้าที่ผูกขาดการใช้ความรุนแรงภายในระบบ เช่นเดียวกับบทบาทของรัฐชาติ กระนั้นก็ดี ภายในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกลับเต็มไปด้วยเครือข่ายโยงใยของ “ระบบกฎเกณฑ์” และ “ขอบเขตของอำนาจ” ทั้งที่ริเริ่มขึ้นโดยองค์การระหว่างประเทศ องค์กรภาคธุรกิจ บริษัทข้ามชาติ หรือองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ ด้วยเหตุนี้นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคปัจจุบันจึงให้คำ

นิยามระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไว้หลากหลายที่สะท้อนให้เห็นถึง “ระเบียบภายในระบบ” บางประการ เช่น ระเบียบโลกยุคหลังเวสฟาเลีย<sup>77</sup> ระเบียบโลกใหม่ (new world order)<sup>78</sup> จักรวรรดิปไตย (cosmocracy)<sup>79</sup> หรือกระทั่งโลกยุคกลางใหม่ (A new mediaevalism)<sup>80</sup>

นอกจากระเบียบที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายโยงโยของ “ระบบ กฎเกณฑ์” ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว แมรี คัลดอร์ยังชี้ให้เห็นว่า แม้กระทั่งระบบกฎหมายระหว่างประเทศ ในปัจจุบันเริ่มยอมรับ “ปัจเจกบุคคล” ในฐานะ “บุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ” จากเดิมที่มีเฉพาะ “รัฐ” เท่านั้นที่ได้รับการยอมรับให้มีสถานะดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเห็นได้จากกฎหมายว่าด้วยสงคราม (law of war) กฎหมายว่าด้วย สิทธิมนุษยชน (human rights) และการเกิดขึ้นของศาลคดีอาญาระหว่าง ประเทศ (International Criminal Court: ICC) และจากข้อเท็จจริง ดังกล่าว คัลดอร์จึงชี้ให้เห็นถึงการเกิดขึ้น “กฎหมายสากล (cosmopolitan law)” ที่มีขอบเขตการบังคับใช้ครอบคลุมถึงปัจเจกชน<sup>81</sup> หรือเดวิด เฮลด์ (David Held) ชี้ให้เห็นถึง “อธิปไตยระหว่างประเทศแบบเสรีนิยม (liberal international sovereignty)” ที่เกิดการขยายแนวคิดแบบเสรีนิยมที่จำกัด

<sup>77</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Andrew Linklater. *The Transformation of Political Community*. (Cambridge: Polity Press, 1998).

<sup>78</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Anne-Marie Slaughter. *A New World Order*. (Princeton: Princeton University Press, 2004).

<sup>79</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน John Keane. “Cosmocracy and global civil society”, in Gideon Baker and David Chandler. (eds). *Global Civil Society: Contested futures*. (London: Routledge, 2005).

<sup>80</sup> ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Hedley Bull. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. (New York: The Macmillan Press, 1977).

<sup>81</sup> Mary Kaldor. 2003. “The Idea of Global Civil Society”. p. 590.

การใช้อำนาจทางการเมืองของรัฐไปในปริมณฑลระหว่างประเทศ<sup>82</sup> ระเบียบดังกล่าว ส่งผลทำให้ปริมณฑลความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกลายเป็น “ปริมณฑลแบบอนาธิปไตยที่มีความเป็นอารยะ” ในระดับหนึ่ง โดยรัฐชาติไม่อาจใช้ความรุนแรงต่อประชากรของตนได้ตามอำเภอใจ หรือกระทั่งในยามสงคราม กองทัพก็ไม่อาจใช้ความรุนแรงที่เกินขอบเขตของกฎเกณฑ์ของการทำสงคราม

ความเป็นอารยะในปริมณฑลความสัมพันธ์ระหว่างประเทศดังกล่าวได้รับการเสริมแรงโดยกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งแม้ว่าในแง่หนึ่งได้ขยายขอบเขตของตลาดและระบบทุนนิยมให้ครอบคลุมทั่วโลก แต่ในอีกแง่หนึ่งได้ก่อให้เกิด “ขบวนการย้อนกลับระดับโลก” ซึ่งเป็นการตอบสนองของภาคประชาสังคมทั่วโลกต่อการรุกรานของตลาดที่ต้องการสถาปนาสถาบันหรือกลไกกำกับตนเองในระดับโลกภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ อันนำมาซึ่งผลกระทบในทางลบต่อสังคมในระดับโลก การเคลื่อนไหวของขบวนการย้อนกลับระดับโลก สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารที่ก้าวหน้า ที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ความคาดหวัง ข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศอย่างมาก รูปธรรมของขบวนการดังกล่าวเห็นได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา จากจำนวนและบทบาทที่เพิ่มขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ หรือเครือข่ายสนับสนุนข้ามชาติ รวมทั้งจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมข้ามชาติที่มีพัฒนาการเคลื่อนไหวในระดับต่างๆ อย่างกว้างขวาง

ผลจากการปรากฏตัวอย่างชัดเจนมากขึ้นของ “ประชาสังคมระดับโลก” ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่ตามมาหลากหลายประการด้วยกัน สำหรับรัฐ

82

David Held. *Globalization, International Laws and Human Rights*. Lecture presented on 20 September 2005 at Human Rights Center, University of Connecticut. p. 8.

ชาติ การเกิดขึ้นของประชาสังคมระดับโลก ทำให้เกิดพลังใหม่ที่เข้ามา  
คະคานการดำเนินงานของรัฐ ทั้งในด้านนโยบายการเมืองและเศรษฐกิจ  
ในทางการเมือง รัฐบาลแม้ว่าจะยังคงผูกขาดการใช้ความรุนแรงภายใน  
ขอบเขตแดนของรัฐตามแนวคิดเรื่องรัฐชาติแบบเวเบอร์เรียน แต่รัฐบาลจะ  
ไม่อาจใช้ความรุนแรงได้ตามอำเภอใจ เพราะจะถูกติดตามและตรวจสอบ  
มากขึ้นโดยภาคประชาสังคมระดับโลก ในทางเศรษฐกิจ แม้ว่าพลังของ  
ระบบทุนนิยมโลกจะกดดันให้รัฐปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในประเทศ  
ให้เป็นไปในแนวอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ แต่ในปัจจุบันและในอนาคตอันใกล้  
เราจะเห็นถึงพลังของภาคประชาสังคมที่จะทำการกดดันให้รัฐปกป้องภาค  
สังคมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากกระแสการต่อต้านการทำเอฟทีเอที่เกิดขึ้นทั่ว  
โลก

สำหรับบรรษัทข้ามชาติ เราจะเห็นได้ว่าในรอบหลายปีที่ผ่านมา  
ภาคประชาสังคมระดับโลกได้พยายามติดตามตรวจสอบการทำธุรกิจของ  
บรรษัทข้ามชาติอย่างใกล้ชิด และผลักดันให้รัฐบาลและองค์การระหว่าง  
ประเทศเข้ามาจัดการกับการทำธุรกิจที่ไม่เป็นธรรม หรือขาดซึ่งจริยธรรม  
(เช่น การฟ้องร้องบริษัทในกีต้อศาลในแคลิฟอร์เนียเรื่องสภาพการทำงานที่  
ขัดต่อสิทธิแรงงาน) รวมถึงการผลักดันหรือยับยั้งกฎหมายหรือกรอบ  
กฎเกณฑ์ที่เอื้อต่อการขยายตัวของบรรษัทข้ามชาติ เช่น การเคลื่อนไหว  
ต่อต้านข้อตกลงพหุภาคีว่าด้วยการลงทุน (MAI) และการผลักดันให้มีการ  
รายงานผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม นอกเหนือจากการเปิดเผยผล  
ประกอบการทางบัญชี (Global Reporting Initiative: GRI) โดยองค์กร  
พัฒนาเอกชนฮอลแลนด์ เป็นต้น<sup>83</sup>

สำหรับองค์กรระหว่างประเทศ เราจะเห็นได้ว่า เริ่มมีการเปิดพื้นที่  
สำหรับการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในเวที

83

Ruggie. 2004. *Reconstitution the Global Public Domain*. pp. 21-23.

สหประชาชาติ ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1999 ตัวแทนจากองค์กรในภาคประชาสังคมกว่า 8,000 คนได้เข้าร่วมประชุมที่กรุงเฮกในเวที Hague Appeal for Peace และในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2000 สหประชาชาติได้จัดเวทีการประชุมองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งสหประชาชาติ (Millennium NGO Forum) และได้ตกลงที่จะสร้างเวทีถาวรสำหรับการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมโลกในสหประชาชาติ<sup>84</sup>

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า แนวคิดประชาสังคมระดับโลก นอกจากจะเป็นไปได้ในทางทฤษฎีแล้ว ยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในเชิงประจักษ์แล้ว และดูเหมือนว่า ประชาสังคมระดับโลก จะยิ่งขยายความเป็นระดับโลกมากยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่า นักวิชาการด้านประชาสังคมระดับโลกดังเช่น ริชาร์ด ฟอล์ค (Richard Falk) และแอนดรู สเตราส์ (Andrew Strauss) ถึงกับนำเสนอให้สร้าง “รัฐสภาระดับโลก (global parliament)” ขึ้นเพื่อให้เป็นพื้นที่เชิงสถาบันที่เป็นทางการและมีความชอบธรรม สำหรับทั้งภาคประชาสังคมระดับโลก และภาคธุรกิจเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปของโลกเคียงข้างกับองค์การระหว่างประเทศ<sup>85</sup>

ในกรณีของไทยรูปธรรมของประชาสังคมระดับโลกสามารถสังเกตได้จากปรากฏการณ์ในหลากหลายลักษณะที่สำคัญอาทิ การก่อกำเนิดของเครือข่ายกลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน (FTA Watch) ที่มีนอกจากจะมีเครือข่ายความเชื่อมโยงกับองค์กรภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่หลากหลายภายในประเทศแล้วยังมีความเชื่อมโยงกับ

<sup>84</sup> Falk and Strauss. 2001. “Toward Global Parliament”. p. 214.

<sup>85</sup> Ibid.

เครือข่ายภาคประชาชนในระดับภูมิภาคและระดับโลกอีกด้วย<sup>86</sup> นอกจากนี้ จะเห็นได้จากอิทธิพลในเชิง “แนวคิด” ของขบวนการทางสังคมในระดับโลกที่ส่งผลสะท้อนมายังขบวนการทางสังคมภายในประเทศไม่ว่าจะเป็น ขบวนการทางสังคมในมิติเรื่องเพศสถานะ แรงงาน สิ่งแวดล้อม เป็นต้น<sup>87</sup> จากแนวโน้มปัจจุบันที่กระแส “โลกาภิวัตน์จากเบื้องบน” เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไทยยิ่งทำให้แนวโน้มที่ “ประชาสังคมระดับโลก” จะเข้ามามีอิทธิพลภายในประเทศ หรือการที่ตัวแสดงทางสังคมของไทยจะเข้าไปมีส่วนร่วมใน “ประชาสังคมระดับโลก” มีมากขึ้นเป็นลำดับ

---

<sup>86</sup> ดูพัฒนาการและการก่อตัวของเครือข่ายดังกล่าวได้ใน กรณีการณ์ กิจติเวชกุล. บก. *ข้อตกลงเขตการค้าเสรี: ผลกระทบที่มีต่อประเทศไทย*. (กรุงเทพฯ: กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน, 2547)., BIOTHA. “Fighting FTAs: The Experiences in Thailand”. In bilateral.org, BIOTHA and GRAIN. Eds. *Fighting FTAs: The Growing Resistance to Bilateral Free Trade and Investment Agreements*. (ebook available at [www.fightingftas.org](http://www.fightingftas.org)). pp. 36-43.

<sup>87</sup> ดูตัวอย่างได้ในผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. *วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย*. (กรุงเทพฯ: Silkworm Books, 2545)”

